

KAŞIKÇI ALİ RIZA KONEVÎ'NİN KENZÜ'L-FUÂD ADLI ESERİNDE HADİS

Dr. Mustafa Yüceer*

Giriş

Kırk hadis telif geleneğinde şairlerin manzum olarak kırk hadis ortaya koymaları iki yönlüdür. Birincisi hadis metninin verilip akabinde manasının/mefhumunun nazma çekildiği şekildir ki çoğunluğun uyguladığı yöntem böyledir. İkinci yöntem ise hadislerin ictibas sanatı ile beytin içinde kullanılmasıdır ki tezkire sahibi Gelibolulu Âlî gibi bunu yapabilen şair sayısı azdır. Kırk hadis telif geleneğini şekillendiren unsurlar bir yana müelliflerin ilmi birikimleri eserlerin niteliklerinde doğrudan pay sahibi olmaktadır. Bu doğrultuda sadece manzum kırk hadis telif edenler ile manzum-mensur karışık kırk hadis telif edenler ayrılmaktadır. İlkinde çoğunlukla şiir ve mefhum ön plana çıkarken ikincisinde şerh, mana ve yorum ön plana çıkmaktadır.

Kırk hadis telif geleneğinin zor bir alt türü olan manzum-mensur karışık kırk hadis telif etme, Osmanlı ile birlikte edebiyatımızın yanı sıra kültür ve dinî hayatımızın da bir parçası haline gelmiştir. Nitekim birden çok ilmî disiplinin ortak paydası olan manzum kırk hadis telifi, din, edebiyat, tasavvuf gibi alanları doğrudan ilgilendirirken manzum-mensur karışık bir kırk hadiste bu durumun daha da genişleyerek, tefsir, fıkıh, siyer, kültür tarihi gibi alanları kapsadığı hatta tıp, siyaset vb. alanlarda da kendine yer bulduğu görülmüştür.

Osmanlı'nın yükselme döneminden itibaren gelişim gösteren kırk hadis telif geleneği, devletin gidişatına paralel bir şekilde düşüş göstermiş ve imparatorluğun son asrında bir iki kadar kırk hadisin nazma çekildiği seviyeye gerilemiştir. Cumhuriyet döneminde ise manzum kırk hadis telifinde bir iki eser dikkati çekmektedir. Bunlardan biri Konya/Hadim ilçesi Alata Köyünde doğan Kaşıkçı Ali Rıza Konevî'ye (ö. 1883-1969) ait *Kenzü'l-Fuâd* isimli kırk hadistir.² Konya'da ilk eğitimini köyü ile Hadim'de tamamlayan Konevî akabinde Konya'da Yalvaçlı Ömer Vehbi Efendi'den *Molla Câmi*, *Menâr* ve *Kâdî Beyzâvî*'nin tefsirini okumuş 1. Dünya Savaşı nedeniyle eğitimini tamamlayamamıştır. Bir müddet köyünde yaşadıkdan sonra Seydişehir'de Hacı Abdullah Efendi'den kaşıkçılığı öğrenmiş Seydişehirli Bostanzâde adlı bir Nakşî-Hâlidî şeyhine intisap etmiştir. Konya'da evlenip imamlık yaparak hayatına devam ederken 1923 yılında bir vesile ziyaret ettiği Esad Erbilî ile İstanbul Erenköy'de tanışmış ve ona intisap etmiştir. 1930 Menemen olayları dolayısıyla Esad Erbilî ile irtibatı yüzünden bir süre hapis yatmış akabinde 1934 yılında hacca gitmiş, dönüşte bir yıl kadar Şam'da ikamet edip tekrar Medine'ye dönmüş ve vefat edene kadar orada kaşıkçılık ile geçinerek münzevi bir hayat yaşamıştır.

Buraya kadar hakkında bilgi verilen müellifin ortaya çıkan özellikleri bir cümlede şöyle ifade edilebilir:

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Hadis, mustafayuceer@gmail.com

² Eserin kapağında *Necâtü'l-Müslimîn min Ehâdisi'l-Erbâin* şeklinde bir isim bulunurken hatime kısmında müellif tarafından *Kenzü'l-Fuâd* şeklinde isimlendirildiği görülür. Dolayısıyla bu çalışmanın isminin *Kenzü'l-Fuâd* olarak takdir edilmesi tarafımızca uygun görülmüştür.

Son Dönem mutasavvıflardan Medine Mücaviri, Hadim/Alata'lı Kaşıkçı Ali Rıza Konevî, *Kenzü'l-Fuâd* isminde manzum-mensur bir kırk hadis müellifi olup Nakşî-Hâlidî tasavvuf çizgisinde Esad Erbilî'nin halifelerindendir.

Daha çok Rızâî ve Rızâ mahlaslarını kullanan müellif, genelde eserlerini şiir etrafında kurulumuştur. İnsanlara nasihat etme ve irşadda bulunma amacıyla telif ettiği çalışmaların odak noktasını ahlaki, itikadi ve tasavvufi konular oluştururken sosyal ve dinî kaygılar da verilen nasihatlerin içinde yer bulmuştur. Söz konusu eserlerin ilk baskıları yurt dışında Osmanlı Türkçesi ile Arap harfleriyle neşredilmiştir. Buna göre *İmdâdü'l-müslimîn fî beyânı akâidi'l-mü'minîn* müellifin ilk kitabı olma özelliğini taşıırken *İlticânâme-i Rızâiyye, Güلزâr-ı Medîne* (Medînetü'l-Münevvere), *Rahmet Damlaları* müellifin diğer kitaplarından bazılarıdır. Kırk hadisinin de yer aldığı *Divan'ı, Dîvân-ı Rızâ necâtü yevmi'l-haşri ve'l-cezâ* ismiyle bir kitap halinde neşredilmiştir. Bu divanın başında yer alan *Kenzü'l-Fuâd* isimli kırk hadis, müellifin divanının şereflenmesini düşünerek topladığı metinlerin tercüme, şerh ve şiirle nazma çekilmesi kurgusuyla yapılmıştır. Toplam 40 hadisten oluşan eserin alt metinlerinde de 29 hadise yer verilirken bir o kadar rivayete de telmih veya manen aktarım yoluyla işaret de bulunulmuştur. Başka bir çalışmada müellifin kaynaklarının başında *el-Câmiu's-sağîr* geldiğine işaret edilmişti. Burada ise *Kenzü'l-Fuâd*'da yer alan 69 rivayetin tahrîc bilgilerine yer verilmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha çok tahrîc çalışması görünümündeki bu araştırma, ilk dönem hadis kaynaklarından Konevî'nin kullandığı rivayetleri tespit etmeye yönelik olup eserde kullanılan hadislerin sayısı da göz önünde tutulduğunda bir yöntem belirlemeyi zorunlu kılmaktadır.

Yöntem

Müellif önce hadislerin Arapçalarını vermiş akabinde Türkçeye tercüme etmiştir. Daha sonra yani diyerek yer yer kısa ama çoğunlukla uzun izahatlar yaparak hadisi şerh etmiş, ayet ve hadislerle birlikte şiir ve darb-ı mesellerden de istifade etmiştir. Daha sonra müellif şiirle ilgili hadisi nazmen Türkçeye tercüme etmiştir. Burada doğrudan hadisin metni literal bir tercümeyle konu olmakla birlikte bazı hadislerin manası ya da mefhumu şiire konu edilebilmiştir. Bizim çalışmamız tahrîc kurgusu olması dolayısıyla müellifin bu sistematik işleyişi biraz daraltılarak değiştirilmiştir. Öncelikle hadislerin Türkçeleri verilmiş Arapça metinler dipnotta zikredilmiştir. Tercümelerde Ali Rıza Konevî'nin ifadelerine bağlı kalınmış ancak eserin yazıldığı dönem ve kullanılan dil dikkate alınarak ihtiyaç olduğu durumlarda dipnotta kelime eksenli izahat yapılmıştır.

Kaşıkçı'nın 40 hadisini teşkil eden rivayetler, serlevha hadis şeklinde düşünülmüş ve 1. 2. 3. şeklinde numaralandırılmış, bu hadislerin alt bölümü olarak kabul edebileceğimiz şerh için kullanılan rivayetler ise 1¹, 1² örneklerinde olduğu gibi numara verilerek okuyucunun metin ile hadisin izahı arasını ayırması amaçlanmıştır.

Rivayetlerin kaynaklarına dair bilgi verilirken tahrîc edilmiş veya nakledilmiş ifadeleri eş anlamlı kullanılmış olup bununla tahrîc kelimesinin kavramsal olarak temel hadis kitaplarındaki yerlerine işaret etme manası kast edilmiştir.

Kütüb-i Tis'a eserlerinin kaynak bilgisi Concordance yöntemi ile verilmiştir. İbn Hanbel'de Şuayb el-Arnâvut tahkiki esas alınmıştır. Suyûtî'nin *el-Câmiu's-Sağîr* adlı eserinde sayfa numarası yerine sadece hadis numarası verilmiştir. Aynı eser üzerine Elbânî'nin *Zaîfü'l-Câmî* isimli çalışmasında da sadece hadis numarası verilmiştir.

Takip ettiğimiz kronolojik seyir ve eser bilgisine dair genel ilkeler de oluşturulmuştur. Buna göre Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri hadisler (müttefakun aleyh) makbul olduklarına dair ulemanın umumunun içtihadı bulunması sebebiyle başka kaynaklardan tahrîc etmeye lüzum görülmemiştir. Bunlardan önce telif edilen eserlerden yapılan tahrîcler için muhakkik görüşleri de eklenmiştir. Sünen sahiplerinin tahrîc ettikleri rivayetlerin sened analizi, rivayete dair tenkit olması durumunda gerçekleştirilmiştir. Sonraki dönem eserlerde bulunan metinlerle ilgili başta cerh-tadil alimlerinin görüşleri olmak üzere ilgili eser üzerine yapılan çalışmalar da dikkate alınmıştır. Bir rivayet hakkında birden çok alimin kanaati göz önünde bulundurulmuş, müteşeddîd, mütavassîd ve mütesahîl şeklinde gruplandırdığımız münekkittlerin ifrat ve tefrit noktalarından ziyade makul görüşleri esasa alınmıştır. Bu doğrultuda İbn Ebî Hâtim, İbn Adî, İbn Hibbân, Ukaylî gibi hicrî 3-6; Nevevî, Zehebî, Irâkî, İbn Hacer ve Heysemî gibi hicrî 6-9; Sehâvî, Suyûtî, Münâvî, Aclûnî gibi hicrî 10-12; Gumârî, Elbânî, Şuayb el-Arnâvut ve Hüseyin Selim Esed gibi hicrî 12-14 arasında yaşayan alimlerin, tercih anında görüşleri dikkate alınmıştır.

Bizim belirttiğimiz görüş hadisten ziyade senedine yönelik olup elimizin altında ulaşabildiğimiz kaynaklara göredir. Söz gelimi Deylemî, eserinde rivayetleri senetsiz bir şekilde sadece sahabe bilgisi vererek nakletmiştir. Bu eser üzerine yapılan tek çalışma oğlu tarafından olup henüz yazma halindedir. Bunun yanı sıra İbn Hacer'in *el-Garaibü'l-Mültekad* isimli on cilt halinde neşredilen ve Deylemî'nin oğlunun eserinin üzerine yaptığı çalışmada ilgili rivayet bulunmadığı takdirde sadece Deylemî'nin eserinde ulaşılan rivayete dair bir inceleme yapılamayacak, sonraki dönem alimlerin görüşlerine yer verilmek suretiyle bir kanaat ortaya konulmuştur. Sonraki dönemde yeni bilgi ve veriler etrafında mevcut hükümlerin değişmesi muhtemeldir.

Çalışmanın sınırlarının ve çerçevesinin girişte belirlenmesinin ardından takip edilecek yöntemin ortaya konulmasının ardından eserde yer alan rivayetlerin tahrîcine geçilebilir.

Ali Rıza Konevî'nin Kullandığı Hadislerin Tahrîci

1. *"Bi'l-cümle" insanlardan sâdır olan ameller ve işler cümlesi hep niyetledir. Allah ve Resul'üne hicret niyetiyle hicret edenlerin hicretleri Allah ve Resul'ünedir. Dünyalık ve servoet-i dünyaya nail olup refah-ı hâl ve imrâr-ı evkât² veyahut bir kadını nikah kastıyla hicret edenler de niyet ve azimleriyle hicret eyledikleri şeydir.*"³

Hadis ilminde "niyet hadisi" olarak bilinen ve müelliflerin niyetlerinin temiz olduklarını ortaya koymak adına telif ettikleri eserlerin, özellikle kırk hadislerin ilk hadisi olarak tercih ettikleri bu rivayeti Buhârî ve Müslim, Hz. Ömer'den müttefakun aleyh bir senedle nakletmişlerdir.⁴

¹ Bütün

² Vakit geçirme

³ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَأَمَّا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ امْرَأَةٍ يُلْبَسُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Camiu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru min umûri Rasûlillahi ve sünenihi ve eyyâmihî* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), "Bedü'l-Vahy, 1"; "İman, 41"; "Nikâh, 5"; "İtk, 6"; "Hiyel, 1"; "Menâkıbü'l-Ensâr, 45"; Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî el-Müslim, *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-adli anî'l-adli an Rasûlillahi* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), "İmâre 155; Rivayet bu iki eser dışında pek çok hadis kitabında da yer almaktadır. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî İbn Mâce, *es-Sünen* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), "Zühd, 26"; Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), "Talâk, 11"; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevres-Sülemî et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-muhtasaru mine's-süneni an Rasûlillahi* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), "Fedâilü'l-Cihâd, 11"; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *el-Müctebâ mine's-süneni an Rasûlillahi* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), "Tahâret, 75"; "Eymân, 15".

1.2. Müminin niyeti amelinden daha hayırlıdır.¹

Taberânî, Hatîb, Ebû Nuaym ve Deylemî; Nevvâs b. Semân, Enes b. Mâlik ve Sehl b. Sa'd es-Saîdî'den nakletmişlerdir. Senedinde bulunan Hâtim b. Abbâd b. Dinâr, tenkid edilmiş bir râvî olup rivayet zayıf hükmündedir.²

2. Bir kimse ulemaya karşı iftihar ve mübâhât etmek³ yahut süfahaya gözükmek⁴ onlarla mücadele ve muhasama⁵ eylemek yahut kulûb-i nâsı celp⁶ ve teveccüh-i ammeyi⁷ kazanmak niyet-i fâsidesiyle⁸ tahsil-i ilim⁹ ederse cehenneme intisap etmiş olur.¹⁰

Müellifin bu lafızla verdiği rivayet, benzer lafızlarla ve manada temel hadis kitaplarında yer almaktadır. Bu lafza en yakın rivayet İbn Mâce tarafından tahrir edilmiştir.¹¹

3. "Nâs üzerine bir zaman-ı fitne ve fesat gelir ki o zamanda insan dinini muhafaza edebilmek, avucunun içinde korlaşmış ateş parçasını tutup durmağa benzer."¹²

Temel hadis kitaplarında en erken Tirmizî nakletmiştir. Elbânî'nin sahih hükmü verdiği rivayetin senedinde bulunun Ömer b. Şakir, tenkit edilmiştir. Bu hadis Tirmizî'nin eserinde üç râvî ile Hz. Peygamber'den naklettiği (Sülasıyat) tek rivayet olması bakımından önem arz eder.¹³

3.1. "Ümmetimin fesadı zamanında sünnet-i seniyyem ile amel olan kimse için 100 şehidin ecri vardır."¹⁴

Temel hadis kitaplarında en erken Beyhakî'nin ez-Zühed adlı eserinde تَمَسَّكَ fiilinin yerine تَمَسَّكَ fiilinin kullanıldığı lafızlarla yüz şehit sevabının verileceği şekliyle yer almaktadır. Bununla birlikte ümmetin bozulduğu bir dönemde amelden ziyade sünnete tutunan, güvenerek sarılan

¹ بَيِّنَةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ
² Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdi Abdülmeccid es-Silefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 6/185; Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Telhisü'l-müteşâbih fi'r-resm ve himâyetü mâ eşkele minhü 'an bevâdirî't-tashîf ve'l-vehm*, thk. Sükeyne eş-Şihâbî (Dimeşk: Dâru Talâs, 1985), 9/237; Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1409), 3/292; Ebû Şücâ' Şirûye b. Şehredâr b. Şirûye ed-Deylemî, *el-Firdevs bi me'sûri'l-ahbâr*, thk. Saîd b. Besyûni Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 4/286; Ebû'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdürrahmân el-İrâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâ' i mine'l-ahbâr* (Riyad: Mektebetü Taberiyye, 1995), 2/1171; Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî bi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî vd. (Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1379), 9/258; Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, thk. Hüsameddin el-Kudsî (Beyrut: Mektebetü'l-Kudsî, 1994), 1/114; Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 9277; Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî (Riyad: Dâru Taybe, 2005), 2/167; Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlu'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs* (Beyrut: Mektebetü'l-Kudsî, 1351), 2/430; Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevdûa' ve eseruha's-seyyi' fi'l-ümme* (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1988), 13/121-124.

³ Övünmek

⁴ Adî, bayağı kimselere bilgili olduğunu ispatlamak.

⁵ Düşmanlık, kavga

⁶ İnsanların sevgisini üzerine çekmek

⁷ Halkın genel ilgisi

⁸ Kötü niyet

⁹ İlim öğrenmek

¹⁰ مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُطَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ يُبَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ يَقْبَلَ أَفْئِدَةَ النَّاسِ إِلَيْهِ فَإِنَّ النَّارَ
¹¹ İbn Mâce, "Mukadime, 17"; Benzer lafızlar ve aynı manaya gelen rivayetler için bk Tirmizî, "İlim, 6"; (Hasan-Garib); Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî İbn Adî, *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvad (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/104; İbn Ebî Şeybe'nin bu konudaki rivayeti Mekhûl'dendir. Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989), 5/285.

¹² يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ
¹³ Tirmizî, "Fiten, 73" (Garip); İbn Adî, *el-Kâmil*, 5/55; Ebû'l-Fadl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Ali el-Makdisî eş-Şeybânî İbnü'l-Kayserânî, *Zahîretü'l-huffâz el-muhrec 'ale'l-hurûf ve'l-elfâz*, thk. Abdurrahman b. Abdülcebbâr el-Firrevâî (Riyad: Dâru's-Selef, 1996), 5/2767; Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1993), 7/459.

¹⁴ مَنْ عَمِلَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فُسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ
من عمل بسنتي عند فساد أمتي فله أجر مائة شهيد

kimselere sayı bildirilmeksizin şehit sevabının verileceğine dair Taberânî'den nakledilen rivayetler bulunmaktadır.¹

4. Hazreti Cibril-i Emin bana gelerek dedi ki: Ya Muhammed istediğin gibi yaşa sonunda meyyit³ yani ruh-ı pür fütuhun⁴ a'la-yi illiyyîne uruc etmekle⁵ âlem-i fânide⁶ yok olmakla âlem-i bâkîde⁶ var olacağın muhakkaktır. Dilediğini sev yani istediğine muhabbet et. Muhakkak ondan ayrılacaksın. Arzu ettiğini işle neticesinde mücazat olunacaksın⁷, Bil ki müminin şerefi, gece ibadetinde, izzet ve hürmeti de insanlardan istiğnasındadır.⁸

Hadisin ilk kısmı Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin eserinde yer alırken bu lafızla Taberânî ve Hâkim, benzer lafızlarla Beyhakî, Sehl b. Sa'd es-Sâidî aracılığı ile nakletmişlerdir. Zehebî, Heysemî ve Elbânî sahih hükmü vermiştir.⁹

5. Abdullah İbn Abbâs radiyallahü anhüma rabbü'n-nâs efendimiz buyuruyor ki: "Bir gün Nebi aleyhissalam efendimizin arka taraflarına beni de bindirip yola giderken bana iltifât edip buyurdular ki: Ya ğulam!¹⁰ Sana birkaç kelimeyi talim edeyim.¹¹ Ya ğulam! evâmîr-i ilâhiyeyi¹² tutup nevâhî-i Sübhânîye-sinden¹³ ictinap etmekle¹⁴ Allah'ın hakkını hıfzet.¹⁵ Allah da dünya ve ahirette seni mesut etmekle cemî-i matlûbâtını¹⁶ ihsan ve merhamet eder. Sen Allah'ın hukukunu hıfzet cemî-i umûrunda¹⁷ Cenab-ı Hakk'ı önünde bulursun. Yani bolluk ve sürur¹⁸ zamanlarında Allah'ı çok anar ve ibadetiyle meşgul olursan muşibet ve şiddet zamanlarında Cenâb-ı Hakk'ı önünde yani sana yardımcı ve merhamet edici bulursun."¹⁹

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Taberânî'nin İbn Abbas'tan naklettikleri rivayetler sahih hükmündedir.²⁰

¹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Kitâbü'z-zühâd*, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1996), 118; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tânk b. 'İvâdullah b. Muhammed - Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî (Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1995), 5/135; Heysemî, *el-Mecma'*, 1/172.

² Ölü

³ Manevi fazilette dolu ruh

⁴ Allah katında en iyilerin deresinde yükselme

⁵ Geçici âlem: dünya

⁶ Ebedî âlem: cennet

⁷ Karşılığını bulmak

⁸ أَنَا بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ عَشْرًا مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَفَارِقُهُ وَأَعْمَلُ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ تَجْزِي بِهِ وَأَعْلَمُ أَنَّ شَرَفَ الْمُؤْمِنِ قِيَامُهُ بِاللَّيْلِ وَعَزُهُ اسْتِغْنَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ

⁹ Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Muhsin et-Türkî (Hicr: Dârü'l-Hicr, ts.), 3/313; Taberânî, *el-Evsat*, 4/306; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 4/360; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *el-Câmiu li-şuabî'l-îmân*, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 13/125; Heysemî, *el-Mecma'*; Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha ve şey'un min fikhiha ve fevâidiha* (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2000), 4/2823.

¹⁰ Delikanlı

¹¹ Öğreteyim

¹² Allah'ın emirleri

¹³ Allah'ın yasakları

¹⁴ Sakınarak

¹⁵ Kori

¹⁶ Bütün istekler

¹⁷ Bütün işler

¹⁸ Sevinç

¹⁹ عَنْ أَبِي الْعَاسِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنْتُ خَلَفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا، فَقَالَ: يَا غُلَامُ إِنِّي أَعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ، إِحْفَظْ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، إِحْفَظْ اللَّهَ يَجِدْكَ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَأَعْلَمُ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْقُوعِكَ بِشْيٍ لَمْ يَنْقُوعِكَ بِشْيٍ، قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَإِنْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَنْصُرُوكَ بِشْيٍ لَمْ يَنْصُرُوكَ إِلَّا بِشْيٍ، قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ، رَفَعْتَ الْأَقْلَامَ وَجَعَلْتَ الصُّلْحَ

²⁰ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut - Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995), 4/409 (Ş. Arnâvut: İsnâd kavi); Tirmizî, *es-Sünen*, "Sıfatü'l-Kıyâme, 59", (Lafız Tirmizî'ye ait olup senede hasen-sahih demiştir); Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, thk. Hüseyin Selim Esed (Beyrut: Dârü'l-Me'mûn, 1989), 4/430 (H. Selim Esed: sahih); Taberânî, *el-Kebîr*, 12/338.

6. Benim ümmetim mübarek bir ümmettir, evveli mi hayırdır yoksa ahiri mi hayırdır bilinemez.¹

Hadis kitaplarında bu lafızla en erken İbn Asâkîr'in Amr b. Osman'dan Mürsel senetle naklettiği tespit edilmiştir. Elbânî zayıf hükmü vermiştir.²

6.1. Benim ümmetim gökten yağan yağmur gibidir. Yağmurun evveli yahut ahiri mi hayırlıdır bilinmediği gibi ümmetimin de evveli mi hayırdır, ahiri mi hayırdır bilinemez.³

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Taberânî'nin naklettikleri rivayet sahih hükmündedir. Tirmizî ayrıca bu konuda Ammâr, Abdullah b. Amr ve İbn Ömer'den rivayet bulunduğunu haber vermiştir.⁴

6.2. Ümmetimin fesadı esnasında kim sünnetimle amel ederse ona yüz şehit sevabı vardır.⁵

Beyhakî ve Taberânî'nin naklettiği rivayet, zayıf hükmündedir.⁶

7. Derim ki sözlerin en doğrusu Kitabullah, yapışıp temessük olunacak da habl-i metin⁷ kelime-i takvadır. Milletlerin hayırlısı, millet-i İbrahim aleyhi's-salâtü vesselâm, Âdet ve sünnetlerin hayırlısı Muhammed Aleyhissalâti ve's-selâmın sünneti, Eşref-i hadis⁸ de zikrullah, kıssaların en güzeli de bu Kur'an-ı Kerim, İşlerin hayırlıları da insan üzerine farz olan ibadetlerdir. Umurun en şerhileri de dinde ihdas olunacak⁹ bidatlerdir. Enbiyanın delalet ve irşadı da işaretlerin en güzelidir. Mevtin en alası¹⁰ da şehit olarak terk-i hayat etmektir. Körlerin körü de hidayetden sonra dalâlete düşmektir. Ulumun hayırlısı menfaat-i ahirete dair ilimdir. Hüda'nın hayırlısı ittiba olunandır. En fena körlük, kalp körlüğüdür. Yed-i ulyâ, yed-i süflâdan yani verici el, alıcı elden hayırlıdır. Az olup da kifaye derecede¹¹ olan mal, çok olup da seni Hakk'tan meşgul eden şeyden hayırlıdır. Mazeretlerin şerlisi, maraz-ı mevte¹² kalanıdır. Nedametin büyüğü, yevm-i kıyamettir. Nâsin¹³ bazısı namazını vakti çıkmaya garîb tehir eder. Bazı da ihlas ile olmayarak Hakk'ı zikrederler. (Yani tasrih-i isim¹⁴ etmeyerek aleyhissalâtü ve's-selâm efendimiz böyle kimseleri de tevbih¹⁵ ve levv¹⁶ ediyorlar). Hatayânın¹⁷ en büyüğü de daima yalan söylemeye alışmış bir lisandır. Gınânın hayırlısı ğınâ-yı nefsdır.¹⁸ Takva pek güzel bir haslettir. Hikmetlerin başı Allah korkusudur. Kalpte ihsan-ı ilahi olan şeylerin hayırlısı şekki¹⁹ kabul etmeyen iman ve îkândır.²⁰ Umûr-ı itikadiyyede²¹ şekk etmek küfürdür. Cenaze arkasından bağırmakla çılgılık koparmak âdet-i cahiliyedendir. Hıyanet cehennem taşlarındandır. Zekât ve sadakasını vermeyip de altını akçeyi saklamak cehennemde

¹ أمي أمة مباركة، لا يذرى أولها خير أو آخرها
² Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah b. Abdillâh b. eş-Şâfi' İbn Asâkîr, *Târîhu medinet-i Dimeşk*, nşr. Ömer b. Garâme el-Amrî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415), 36/686; Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf b. Tâcil'ârifin b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1972), 2/184; Aclûnî, *el-Keşf*, 1/225; 2/233; Elbânî, *es-Sahîha*, 14/1168; Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-sağîr* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1988), 184.

³ مثل أمي مثل المطر لا يذرى أوله خير أم آخرها
⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/334, 445 (Ş. Arnâvut: sahih); Tirmizî, "Emsâlü 6" (Hasen-Garip); Taberânî, *el-Evsat*, 4/341; İbn Hacer, *el-Feth*, 6/7; (Şahitleri ile birlikte sahih); Elbânî, *es-Sahîha*, 2286.

⁵ من عمل بسنتي عند فساد أمي فله أجر مائة شهيد
⁶ Beyhakî, *Kitâbü'z-zühed*, 118; Taberânî, *el-Evsat*, 5/315; Heysemî, *el-Mecma'*, 1/172.

⁷ Çok kuvvetli ip, *mecaz*: Din, İslam

⁸ Sözün en güzeli

⁹ Sonradan ortaya çıkma

¹⁰ Ölümün en yücəsi

¹¹ Yeterli

¹² Ölüm hastalığı

¹³ İnsanların

¹⁴ Açık açık belli etme

¹⁵ Azarlama

¹⁶ Kınama

¹⁷ Hatalar

¹⁸ Zenginliğin hayırlısı gönül zenginliğidir

¹⁹ Şüphe

²⁰ Şüphe götürmeyecek şekilde yakinen bilme

²¹ İtikadî konular

9. “Dünya gayet hoş ve tatlı bir şeydir. Lakin müstahlifiniz⁷ Allah’tır. Dünyadan ittika⁸ ve kadınlardan ihtiraz⁹ ediniz. Zira ben-i İsrail’in evvel fitnesi kadınlardan olduğu yani zuhur eden¹⁰ her fenalık ya dünyalık yahut kadınların yüzünden meydana gelmiştir. Sizler bu ikisinden sakınınız. Biliniz ki benî âdem tabakat-ı muhtelif¹¹ üzere yaratılmıştır. Bunlardan bazıları mümin olarak doğar mümin olarak yaşar, mümin olarak vefat eder. Bazıları da küfür ile doğar, kafir olarak yaşar, kafir olarak ölür, gider.

¹¹ Farklı zümreler

Bazısı da mümin doğar, mümin yaşar kafir olarak ahirete gider. Bazısı da kafir doğar, kafir olarak yaşar, mümin olarak ahirete gider. Biliniz ki gazap insanda bir ateştir ki gazap zamanında insanın derunundan¹ alevlenir, gözünün kararmasından, boynundaki can damarlarının şişmesinden anlamaz mısınız? Sizden biriniz ne vakit ki müptelayı gazap olursanız² hemen yeri iltizam etsin. Biliniz ki insanın hayırlısı gazaba gelip pek çabuk geçen kimselerdir. İnsanın fenası da pek çabuk gazaba gelip pek geç geçenlerdir. Seriul-gazab,³ seriul-rıza⁴ ve batıyyül-gazab⁵ seriul-rıza olanların hâlleri birbirine tekabül eder. Yani onlar ne meziyyet ne de fenalıktan bir şey onlarda olmamakla iyi halleri kötü halleriyle karşılaşır. Ne günah ve ne de sevap ehli olurlar. Biliniz ki ticaretle meşgul olan zevâtın memdûh ve makbûlû alaveresini güzellikle, kavga etmeden iş görmekle beraber tatlılıkla alacağını alıp borcunu eda edenlerdir. Esnaf ve tüccarın en şeriri de bunun aksine alacak ve verecek şeylerde insanlara zahmet veren kimselerdir. Bir de alacağını güzellikle alıp vereceğine şiddetle davrananlar, bir de alacağını şiddetle alıp vereceğine güzellikle davrananlar vardır. Bunların da ef'âl-i mütezâddiyesi⁶ birbirine tekabül eder.⁷ Biliniz ki gaddar için ettiği gadr⁸ ve zulüm nisbetinde yevm-i kıyâmette⁹ bir alem yani bayrak nasb olunur. Biliniz ki bunların içinde en büyük bayrak emîr-i âmme¹⁰ olan reayaya¹¹ zulmedenlerin bayrağıdır. Biliniz ki bir adam hakkı bilir ise nasın mehabeti¹² o hakkı söylemekten elbette menetmemelidir. Biliniz ki efdal-i cihad,¹³ sultan-ı cair¹⁴ ve zalime karşı doğru sözü söylemektir. Biliniz ki dünyanın bakiyye-yi ömrü¹⁵ benim şu sözleri söylediğim zaman bugünün ömründen her ne bakiyye kalmış ise onun misline müsavidir.¹⁶

Temel hadis kitaplarında benzer manaya gelecek rivayetler bulunmakla birlikte bu lafızla yer alan eser Suyûtî'nin el-Câmiu's-Sağîr adlı eseridir. Diğer rivayetlerde yer almayan İsrailoğullarının ilk fitnesinin kadınlarla ilgili olduğuna dair kısım sadece bu eserde bulunmaktadır. Temel hadis kitaplarında bu kısım yoktur.¹⁷

9.1. Ben gizli bir hazine idim.¹⁸

Müellifin nakıs iktibas şeklinde kullandığı ve tasavvufta kurucu metin kabul edilen bu metin temel hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Ayrıca İbn Teymiyye başta olmak üzere Sehâvî, Zerkeşî, Aliyyü'l-Kârî, Zürkânî ve Elbânî, Hz. Peygamber'e ait olmadığını, isnâdının bilinmedi-

¹ İç, batın

² Öfkelenirsiniz

³ Çabuk öfkelenen

⁴ Çabuk razı olan

⁵ Yavaş öfkelenen

⁶ Karşıt fiiller

⁷ Yerini tutar, karşılıklı olma durumu

⁸ Haksızlık, zulüm

⁹ Kıyamet günü

¹⁰ Halkın yöneticiliği

¹¹ Bir yöneticinin idaresi altında bulunan ve vergi veren halk

¹² Büyük ve heybetli kimseler veya şeyler karşısında duyulan sekinme ve korku hissiyle karışık saygı

¹³ Cihadın en kıymetlisi

¹⁴ Zulmeden devlet başkanı

¹⁵ Kalan ömrü

¹⁶ أَمَا بَعْدُ فَإِنَّ الدُّنْيَا خُسْرَةٌ خُلُوعٌ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا، فَتَنَاطَرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ، فَاتَّقُوا الدُّنْيَا، وَاتَّقُوا النَّسَاءَ، فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةٍ بَنَى إِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِي النِّسَاءِ أَلَا إِنَّ بَنَى آدَمَ خَلَقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَقَى فِيمَنْهُمْ يُولَدُ مُؤْمِنًا، وَيَحْيَى مُؤْمِنًا، وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا، وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِرًا وَيَحْيَى كَافِرًا وَيَمُوتُ كَافِرًا، وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِرًا وَيَحْيَى مُؤْمِنًا وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا، أَلَا إِنَّ الْعُضْبَ جَمْرَةٌ تَوْقَدُ فِي جَوْفِ إِبْنِ آدَمَ، أَلَا تَرَوْنَ إِلَى جَمْرَةٍ عَيْنَيْهِ وَالْفِتَاحُ أَوْجَاهُ فَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَلَا زَمَانَ الْأَرْضِ، أَلَا إِنَّ خَيْرَ الرِّجَالِ مَنْ كَانَ بَطْنِي الْعُضْبَ سَرِيعَ الرِّضَا، وَشَرُّ الرِّجَالِ مَنْ كَانَ سَرِيعَ الْعُضْبِ بَطْنِي الرِّضَا. فَإِذَا كَانَ بَطْنِي الْعُضْبِ بَطْنِي الرِّضَا أَوْ سَرِيعَ الْعُضْبِ سَرِيعَ الرِّضَا فَإِنَّهَا بِهَا، أَلَا إِنَّ خَيْرَ النِّجَارِ مَنْ كَانَ حَسَنَ الْقَضَاءِ حَسَنَ الطَّلَبِ، وَشَرُّ النِّجَارِ مَنْ كَانَ سَيِّئَ الْقَضَاءِ سَيِّئَ الْخَلْقِ، فَإِذَا كَانَ الرِّجُلُ حَسَنَ الْقَضَاءِ سَيِّئَ الطَّلَبِ أَوْ كَانَ سَيِّئَ الْقَضَاءِ حَسَنَ الطَّلَبِ فَإِنَّهَا بِهَا، أَلَا إِنَّ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءً يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقْدَرُ غَدْرُهُ، أَلَا وَأَكْبَرُ الْعَدْرِ غَدْرُ أَمِيرٍ عَامَّةٍ، أَلَا لَا يَنْتَعِزُ رَجُلًا مَهَابَةً النَّاسِ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِالْحَقِّ إِذَا عَلِمَهُ أَلَا إِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ كَلِمَةً حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ أَلَا إِنَّ مِثْلَ مَا بَقِيَ مِنَ الدُّنْيَا فِيمَا مَضَى مِثْلَ مَا بَقِيَ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا فِيمَا مَضَى مِنْهُ

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 18/132-133; Tirmizî, "Fiten, 26", (Hasen); Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/551 (Zehebî, İbn Cüdân el-Kuraşî'nin salihü'l-hadis olduğunu belirtmiştir); Beyhakî, *eş-Şuab*, 10/528; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Mesâbilü's-sünne*, thk. Muhammed Selim İbrahim Samarra vd. (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1987), 3/411; Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, thk. İbrahim Şemsü'd-dîn (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417), 3/301.

¹⁸

ğini metnin aslının olmadığını söylemişlerdir.¹ Bu rivayete şiirin içinde şu şekilde yer verilmiştir.

Beyit “Küntü kenzen” sırrını ızhâr eden rahmet-nümâ²

Nesl-i âdem seyyidi bu ni’met-i Gaffâre³ bak

10. Dünya sıkıntılarından bir sıkıntıyı bir kimse bir müminden defetmekle sahil-i selamete îsâl ederse⁴ Cenab-ı Hakk da ahiret sıkıntılarından bir bela ve sıkıntıyı o kimseden def ve ref etmekle yevm-i mahşerin gayet hevl-nak⁵ olan korkularından halas eder. Ve bir de elinde parası olmamakla duçar-ı ihtiyaç⁶ ve yahut bir zalimin zulmünden kurtarmakla bir mümine yardımında bulunan bir kimseyi Cenâb-ı Hakk da dünya ve ahirette ve hususiyle o mahşer-i haşirde perişan olduğu bir zamanda halas etmekle merhamet buyurur. Ve yine bir kimse de bir müminde görmüş ve bilmiş olduğu bir ayıbı veya belayı beşeriyetle irtikap eylediği bir günahı kimseye haber vermemekle setrederse Cenâb-ı Hakk da o kimsenin ayıp ve günahlarını o sahra-yı mahşerde⁷ setr edip ehl-i mahşere uyubunu⁸ ilan buyurmamakla mükafat eder. Ve yine bir abd-i mümin diğer abd-i müminin nusret⁹ ve yardımında olduğu müddetçe Cenâb-ı Hakk da o kulunun nusret ve avninde¹⁰ daim olur. Ve yine bir kimse de ihya-yı şeriat niyet-i sahihasıyla¹¹ bir ilm-i nâfi’ meslekine süluk ederse¹² Cenab-ı Hakk da o kuluna cennet yolunu teshil ve teysir¹³ eder. Ve yine bir kavim Allah’ın büyüttüğünden¹⁴ bir beyte yani mesacid ve cevami¹⁵ ve hanelerde rıza-i Hakk için ictimâ ederlerse de tilâvet-i Kur’an ve zikrullah ve salavat-ı şerife yahut dini derslerle meşgul olurlarsa üzerlerine sekinet¹⁶ ve rahmet-i ilahiyenin nüzulüyle etraflarını melekler ihata eder.¹⁷ Ve Cenab-ı Hakka kendi ind-i ilahisinde şeref-huzur olan mele-i a’lâ¹⁸ cemaatında onları medh ü sena etmekle ecr-i cezil¹⁹ ve sıyt-ı cemil²⁰ ihsan eder.

Bir kimseyi de ameli geriye bırakırsa nesebi onu ileriye takdim edemez. Yani, imanda ve amelde aba ve ecdadına ittiba etmeyip betaet²¹ ve tembellikle ömrünü zayi edip ben filan zatın neslindenim diye iftiharın faidesi olmaz.” demektir.²²

Ahmed b. Hanbel’in Ebû Hureyre’den naklettiği rivayet, Buhârî ve Müslim’in sıhhat şartlarına göre sahihtir.²³

¹ Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mücümme'l-Melik Fehd, 2004), 18/376; Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-ehâdisi'l-müştehire (el-Le'âli'l-mensûre fi'l-ehâdisi'l-meşhûre, el-Fevâ'idü'l-mensûre fi'l-ehâdisi'l-meşhûre)*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 136; Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Mekâsîdül-hasene*, thk. Muhammed Osman el-Haşî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1985), 327; Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-ahbârî'l-mevdû'a*, thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1971), 269; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Muhtasarü'l-Makâsîdül-hasene*, thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1989), 777; Elbânî, *ed-Daîfe*, 13/50.

² Rahmet gösteren

³ Bağışlayıcı

⁴ Ulaştırma

⁵ Korkunç

⁶ Muhtaç olmuş

⁷ Mahşer meydanı

⁸ Kusurlar

⁹ Yardım

¹⁰ Yardım

¹¹ Şeriatı ihya etme düşüncesi

¹² Faydalı bir ilim yoluna koyulursa

¹³ Kolaylaştırma

¹⁴ Mescidler

¹⁵ Camiler

¹⁶ Huzur

¹⁷ Kuşatır

¹⁸ Genellikle seçkin meleklerin oluşturduğu yüce topluluk anlamı verilen bir Kur'an tabiri.

¹⁹ Bol mükafat

²⁰ Güzel ses

²¹ Ağır hareket etme, yavaşlık

²² عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَنَسَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُزْبَةً مِنْ كُزْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُزْبَةً مِنْ كُزْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَسْرُ عَلَى مُعْسِرٍ يَسِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبِيدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَجِيهِ وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَيَتَذَكَّرُونَ أَسْمَاءَهُمْ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغُفِرَتْ لَهُمْ الرَّحْمَةُ وَخَفَّتْ لَهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِندَهُ وَمَنْ أَتَى بِهْ عَمَلُهُ ثُمَّ يَسْرُغْ بِهِ نَسَبُهُ

²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/393; Müslim, “Zikir, 38”.

10.1. Bir şeyin karşılığı o işin cinsinden verilir.¹

Temel hadis kitaplarında Müslim'in eserinde yer alan rivayet sahihtir.²

11. Beni görmeksizin iman şerefi ile şerefyab³ olan ihvanıma mülaki olmaklığıma⁴ severim.⁵

Bu lafızla İbn Hanbel ve Ebû Ya'lâ, Enes b. Mâlik'ten rivayet etmişlerdir. İbn Hanbel'in senedinde bulunan (İbn Ferkat) Ahmed Cesr, Ebû Ya'lâ'nın senedinde yer alan Muhtesip b. Abdurrahman zayıf bir ravidir. Ancak hadisin Ebû Hureyre'den nakledilen bir şahidi vardır ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir.⁶

11.1. Kişi sevdiği ile beraberdir.⁷

Buhârî ve Müslim'in naklettikleri rivayet müttefakun aleyh olup sahihtir.⁸

11.2. Ey habibim! Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.⁹

Bu rivayet hakkında Sâğânî, Sübkî; Sehâvî, Aliyyü'l Kârî ve Zürcânî gibi âlimler temel hadis kitaplarında yer almadığını, merfû olarak Hz. Peygamberden rivayet edilmediğini ve mevzû olduğunu zikretmişlerdir.¹⁰ Müellifin iktibas yoluyla kullandığı beyit şu şekildedir:

Elindeydi senin "levlâk" başında tâc-ı "ersalnâk"¹¹

O mâi tıyn-i Âdem'den¹² yoğiken bir nişân¹³ ey dost

12. İnsanlardan sekiz sınıf halk, yevm-i kıyamette¹⁴ en ziyade Cenâb-ı Hakk'ın buğz ve adavet¹⁵ ettiği kimselerdir: Birincisi; yalancılıkla me'lûf¹⁶ olup her söylediği söze yalan katmakla halk arasında yalancılıkla maruf ve meşhur olan kimselerdir. İkincisi; insanlar üzere kibir ve azamet göstermekle kendi nefsinin aziz ve büyük görüp Cenab-ı Hakkın kullarını hakir gören kimselerdir. Üçüncüsü; ihvan-ı din hakkındaki buğz ve adavetini kalbinde gizleyip de onlara kalbinde olan haset ve fenalığı setrederek¹⁷ muhabbet ızzar eden kimselerdir. Dördüncüsü; Allah ve Resulü'ne yani hayır olan bir işe yardım için davet olundukta ağır davranıp, lakin şeytan cihetine yani Allah ve Resulü'nün sevmediği fenalıklara davet olundukta seve seve sürat eden kimselerdir. Beşincisi; hakları olmadığı halde yalan yere yemin etmekle elin hakkını alan haksız kimselerdir. Altıncısı; insanları birbirlerine takıştırmak için oradan oraya söz taşıyan nemmâm-

1 الجزء من جنس الفعل
2 Müslim, "Zikir, 37".
3 Şeref bulan, şeref kazanan
4 Karşılaşma, buluşma
5 وَدِدْتُ أَنِّي لَقَيْتُ اخْوَانَ الدِّينِ آمَنُوا بِي وَلَمْ يَرَوْنِي
6 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (Ş. Arnavut, hasen li gayrihi hükmü vermiştir.); Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 6/118.
7 أَلَمْ يَرْءَ مَعَ مَنْ أَحَبَّ
8 Buhârî, "Edeb, 96"; Müslim, "Birr, 57".
9 لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ
10 Ebû'l-Fedâil Râdiyyüddîn (Radî) Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sâğânî, *ed-Dürrü'l-mültekât fî tebyîni'l-galat veylühü el-Mevdû'ât*, thk. Abdullah Kâdî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1985), 64; Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Riyad: Dârü'l-Hicr, 1413), 6/356; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 217; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, 210; Zürcânî, *el-Muhtasar*, 127; Senetsiz olarak Deylemî, İbn Abbas'ın يقول الله عز وجل وعزتي وجلالي لولاك ما خلقت الجنة ولولاك ما خلقت الدنيا "Allah'ın Peygamber'e hitaben: "Azametim ve celalime yemin olsun ki eğer sen olmasaydın cenneti yaratmazdım, sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım" buyurduğunu rivayet etmiştir. Deylemî, *el-Firdevs*, 5/227; Hadisle ilgili değerlendirmeler için bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis (Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler)* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 428, (2012); Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 132.
11 "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." Enbiyâ, 21/107
12 Hz. Adem'in yaratıldığı balçık/çamurlu su.
13 İz, alamet
14 Kıyamet günü
15 Düşmanlık, hasımlık
16 Alışmış
17 Gizleme

lardır. Yedincisi; iki ahababın aralarını bozmak için çalışıp say edenlerdir. Sekizincisi, hiç haberi olmadığı halde bir Müslümanı kaydırıp düşürmeye çalışanlardır.¹

Suyûtî'nin verdiği bilgiye göre İbn Asâkîr ve Ebü's-Şeyh, et-Tevbîh adlı eserinde Vadî'n b. Atâ'dan Mürsel olarak nakletmişlerdir. Hadis zayıftır. Ebü's-Şeyh'in eserinde bu manalara gelen ve yedi sınıfın tanımlandığı Hasan b. Atıyye'nin (ö. 130/748) sözü olarak nakledilen bir metin bulunurken bu rivayet eldeki nüshada mevcut değildir.²

13. Ya Eba Zer! Sefineyi³ yenile, zira deniz derindir. Azığını mükemmel al, zira sefer uzundur. Ame-lini halis kıl, zira Cenab-ı Hakk görücüdür. Yükünü hafif eyle zira yol yokuş ve suubetlidir.⁴

İbn Hacer el-Heytemî, yaşadığı dönemin önde gelen Şâfiî imamlarından Ebül'l -Feth Nasr el-Makdisî'nin (ö. 490) Ebû Zer el-Gıfârî'den naklettiği bilgisini verirken bu rivayeti en erken Deylemî'nin eserinde senetsiz bir şekilde görebiliyoruz. Deylemî'nin el-Firdevs'inde yer alan hadislerin senedlerinin tespitine yönelik ilk çalışma oğlu Ebû Mansûr ed-Deylemî tarafından yapılmış ve Müsnedü'l-Firdevs şeklinde telif edilmiştir. Farklı kütüphanelerde bazı bölümleri henüz yazma eserler arasında bulunan bu eser üzerine İbn Hacer'in el-Garâibü'l-Mültekada min Müsnedi'l-Firdevs (el-Müsemma Zehrü'l-Firdevs) isimli çalışması dikkate değerdir. Bu eser 2018 yılında Dâru'l-Birr tarafından neşredilmiştir. Söz konusu eserde bu rivayete dair bir bilgiye ulaşamadık.⁵

13.1. Dünya derin bir denizdir. Orada pek çok kimse boğulmuştur. Senin dünyadaki gemin yüce Allah'tan hakkıyla sakınmak, (takva) olsun.⁶

Hadis olarak verilen bu metin, Hz. Lokman'ın oğluna nasihati olarak İbül'l-Mübâret tarafından rivayet edilmiştir.⁷

13.2. Her ne şey ki dünyada insanı Allah'ından meşgul eder de Cenâb-ı Hakk'a olan ibadet ve taatine mani olursa işte indellâh melun olan dünya odur.⁸

Dâvud et-Taî'nin Kufe'de bir cenaze esnasında yanında bulunanlara nasihat ettiği sırada söylediği Ey kardeşim bilesin ki seni rabbinden alı koyan her şey aleyhinedir sözleri bu ifadeye yakın düşebilir.⁹

13.3. İyi mal iyi kimse için ne güzeldir.¹⁰

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, İbn Hibbân ve Taberânî rivayet etmişlerdir. Hadis sahihtir.¹¹

13.4. Ben ortaklık kabul etmeyen bir Ganî Perverdiğârim¹²

¹ تَمَانِيَةُ ابْنِ عَبَّاسٍ خَلِيقَةُ اللَّهِ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ السَّقَاوُونَ وَهُمْ الْكَذَّابُونَ وَالْخَائِلُونَ وَهُمْ الْمُسْتَكْبِرُونَ وَالَّذِينَ يَكْبُرُونَ الْبَغْضَاءَ لِأَخْوَانِهِمْ فِي صُدُورِهِمْ إِذَا لَقَوْهُمْ تَخَلَّفُوا لَهُمْ وَالَّذِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ كَانُوا بَطَاءً وَإِذَا دُعُوا إِلَى الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ كَانُوا سِرَاعًا وَالَّذِينَ لَا يُشْرَفُ لَهُمْ طَمَعٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا اسْتَحْلَوْهُ بِأَهْوَاءِهِمْ وَأَنْ لَا يَكُنْ ذَلِكَ بَيْنَ الْمُسْتَأْذِنِ وَالْمُسْتَأْذِنِ وَالْمُسْتَأْذِنِ وَالْمُسْتَأْذِنِ أُولَئِكَ يَقْدَرُهُمُ الرَّحْمَنُ عَزَّ وَجَلَّ

² Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî eş-Şâfiî İbn Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, thk. Muhibbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 7/86; Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî Ebu's-Şeyh, *et-Tevbîh ve't-tenbîh*, thk. Mecdi es-Seyyid İbrahim (Kahire: Mektebetü'l-Furkân, ts.), 94; Suyûtî, *es-Sağîr*, 6361; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 3/237, 6/76; Elbânî, *Daifü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 2615.

³ Gemi

⁴ يَا أَبَا ذَرٍّ جَدَّدَ السَّفِينَةَ فَإِنَّ الْبَحْرَ عَمِيقٌ وَخُذْ الزَّادَ كَامِلًا فَإِنَّ السَّفَرَ بَعِيدٌ وَاخْلُصْ الْعَمَلَ فَإِنَّ النَّاقِدَ بَصِيرٌ وَخَفِّضْ الْحَمْلَ فَإِنَّ الْعَقَبَةَ صَعِبٌ شَدِيدٌ

⁵ Deylemî, *el-Firdevs*, 5/339; Ebû'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-Garâibü'l-Mültekadatü min Müsnedi'l-Firdevs*, thk. ed-Dâiz el-Firyâtî vd. (Birleşik Arap Emirlikleri: Dâru'l-Birr, 2018); Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir an iktirâfi'l-kebâir* (Dâru'l-Fikr, 1987), 1/137.

⁶ الدُّنْيَا نَحْرٌ عَمِيقٌ قَدْ غَرِقَ فِيهَا نَاسٌ كَثِيرٌ فَلَتَكُنْ سَفِينَتَكَ فِيهَا تَقْوَى اللَّهِ الْعَظِيمِ

⁷ Ebû Abdirrahmân b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî Abdullah b. Mübarek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, ed. Habîbü'r-Rahmân el-Âzamî (Beyrut, ts.), 1/194; Ebû'l-Kâsım Müsniidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *ed-Duâ li't-Taberânî*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1413), 493; Beyhakî, *Kitâbü'z-zühed*, 2/305; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 4/539.

⁸ دُنْيَاكَ مَا يُشْغَلُكَ عَنْ رَبِّكَ

⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/357; Beyhakî, *Kitâbü'z-zühed*, 209.

¹⁰ نَعَمْ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/299; 338 (Sahih); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1989), 1/112; İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, 8/6; Taberânî, *el-Evsat*, 9/193.

¹² أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Tirmizî rivayet etmişlerdir. Hadis sahihtir.¹

13.5. İhlas, Allahü zü'l-celalin sevdiği kullarının kalbine ifaza² ve ihsan buyurduğu bir hayr-ı külli-dir.³

Daha çok sûfeilerin ihlasın ne olduğu sorusuna cevap olarak naklettikleri ve Gazzâlî'nin İhyâ'da yer verdiği bu metin, Hasan el-Basrî'nin mürseli olup zayıf kabul edilmiştir. Rivayetin yer aldığı kaynaklarda Müselsel olarak Huzeyfe b. Yemân Hz. Peygamber'e, O da Cebrail'e, Cebrail'de Hz. Allah'a ihlasın ne olduğunu sormuş ve hadis nakledilmiştir.⁴

14. Sizden birinizin hulkı,⁵ anasının rahminde kırk günde nutfe, ondan sonra ikinci kırk günde alaka, ondan sonra üçüncü kırk günde mudga, yani bir sertçe et parçası olur. Sonra yani dört ayı ikmal edince bir melek gönderilip ruhunu üfürür. Ve dört kelimeyi yazar. Rızkını, ecelini, amelini "şaki midir, said midir yaz." diye emrolunur. Kendisinden başka mabud bil-hakk olmayan⁶ Cenab-ı Hakk'a kasem ederim ki sizden biriniz ehl-i cennet ameliyle amel eder, hatta kendisi ile cennet arasında bir arşın miktarı kalıncaya kadar yakın kalır. Sonra kitab-ı ezelişi sebkate eder,⁷ ehl-i cehennem ameliyle amel eder cehenneme dahil olur. Ve yine sizden biriniz ehl-i narın ameliyle amel eder, hatta kendisi ile cehennem arasında bir arşın miktarı yer kalıncaya kadar yaklaşır, sonra o kimsenin kitab-ı ezelişi sebkate eder. Ehl-i cennetin ameliyle amel eder. Cennete dahil olur.⁸

Müellif adeti dışında rivayetin kaynağını paylaşmış ve Buhârî ile Müslim tarafından nakle-dildiği bilgisini vermiştir. Hadis müttefakun aleyhtir.⁹

15. Benden sonra ümmetim üzerine gecenin karanlığı gibi karanlık bir zaman fitne ve fesad ve bir vakt-i afat¹⁰ gelir ki o zamanda müslim ve mümin olarak sabaha dahil olan kimse 'el-iyazü billah'¹¹ kafir olarak akşamlar, metâun kalîl¹² ve şey'ün hakîr olan dünyayı deniyye¹³ mukabilinde, din-i azizini satmakla kendisinin saadet-i ebediyye ve selamet-i sermediyyesini¹⁴ mahv ü perişan eder.¹⁵

Bu lafızla Taberânî ve Hâkim'in eserlerinde yer alan rivayet sahih kabul edilmiştir. Hadisi destekleyen metinler Müslim ve Tirmizî'nin eserlerinde yer almaktadır.¹⁶

15.1. İyi mal iyi kimse için ne güzeldir.¹⁷

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/161; 29/418; Müslim, "Zühd, 5"; Tirmizî, *es-Sünen*, böl. "Tefsir, 19".

² Bol bol vermek, bereketlendirmek

³ الإخلاص سرٌّ من أسرارِ أَقْدَفُهُ قَلْبٌ مِنْ أَحَبِّهِ
⁴ Deylemî, *el-Firdevs*, 3/187; Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tüsî el-Gazzâlî, *İhyâü ulûmî'd-dîn* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1982), 5/322; Elbânî, *ed-Daîfe*, 2/92.

⁵ Yaradılışı

⁶ İbadet edilmeye layık olmayan

⁷ Öne geçer

⁸ إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَةً، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُرْسَلُ إِلَيْهِ الْمَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ. وَيُؤَمَّرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: يَكْتُبُ رِزْقَهُ، وَاجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ إِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، فَيَدْخُلُهَا، وَإِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيَدْخُلُهَا. رواه البخاري ومسلم

⁹ Buhârî, "Bed'ü'l-Halk, 6"; Müslim, "Kader, 1".

¹⁰ Belalar, musibetler

¹¹ Allah korusun

¹² Tadımlık bir haz, az bir meta

¹³ Alçak, soysuz, bayağı, aşağılık

¹⁴ Sonsuz, ölümsüz, ebedî, bâkî kurtuluşunu

¹⁵ لَيَعْبَثُنَّ أَتَمُّ مِنْ بَعْدِي فَتَنٌ يَقْطَعُ اللَّيْلَ الْمُنْظَمَ يُصْنِغُ الرَّجُلَ فِيهَا مُؤْمِنًا وَمُكْفِرًا يَبِيعُ أَقْوَامَ دِينَهُمْ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا قَلِيلٍ
¹⁶ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Müsnedü's-Sâmiyyîn*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 3/143; Taberânî, *el-Kebîr*, 13/321; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/485, (Zehebî: sahih); Benzer lafızlar için bk. Müslim, "İman, 118"; İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, 13/297, 15/96.

¹⁷

يَعْمَلُ الْمَالُ لِلرَّجُلِ لِلْمَالِ

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, İbn Hibbân ve Taberânî rivayet etmişlerdir. Hadis sahihtir.¹

15.2. Dünya ahiretin tarlasıdır.²

Sağânî'nin mevzu dediği bu rivayeti Irâkî, Sübkî, Sehâvî ve Aliyyü'l-Kârî aslı olmadığı için bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Beyhakî'nin ez-Zühâd adlı eserinde Hz. İsa'dan nakledilen "Dünya iblisin tarlasıdır, siz de onu imar ediyorsunuz" şeklinde bir metin yer almaktadır. Münâvî gibi şarihler bu metni hadis olarak değil ama ilgili yerlerde istişhad amaçlı kullanmışlardır.³

16. Dünyanın için dünyada makamın miktarı amel et. Ahiret için de orada beka bulacağın kadar amel et. Allah'a olacak hacetin ne kadar ise Allah'a da o kadar amel et. Nar-ı cahim⁴ içinde o nar-ı cahimin aza-bına sabrın ne kadar ise o kadar da nar-ı cahim için amel et.⁵

Bu metnin hadis olarak yer aldığı en eski eser, Gazzâlî'nin Eyyühe'l-Veled adlı risalesidir. Hadis olarak temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır. İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân adlı tefsirinde de hadis olarak zikredilen metne Gümüşhanevî'nin Râmuzu'l-Ehâdis şerhi olan Levâmiu'l-Ukûl isimli çalışmada telmih yolu ile işaret edilmektedir. Benzer manayı destekleyen metinler bulunmakla birlikte bu lafızla hadis olarak bir aslı bulunamamıştır.⁶

17. Fukarâ-yı ashâbdan bir cemâat huzûr-ı Hazret-i fahr-i kâinât aleyhi efdalü't-tahiyyât efendimize gelip diyorlar ki: Ya Resulallah, ağniya güruhundan malı çok olanlar birçok sevaplarla bizleri sebkât edip gittiler. Bizim namaz kıldığımız gibi onlar da kılıyorlar, bizim oruç tuttuğumuz gibi onlar da tutuyorlar. Onlar mallarının fazla olanından sadaka, zekât gibi hayrât ve müberrât yapıyorlar. Bizim fazla malımız olmadığından hayırlardan mahrum kalıyoruz gibi şikâyetâmez sözleri huzûr-ı saâdette mevzûi bahs eden fukarâ-yı ashâba tesellî buyuran mefhar-i kâinât aleyhi ekmeli't-tahiyyât efendimiz ne cevap îtâ buyuruyorlar. Ey benim fukara zümresinde şeref-bahş olan ümmetim. Sizin için her bir tesbih sadakadır. Her bir tekbir sadakadır. Her bir tahmid sadakadır. Her bir tehlil sadakadır. Nâsa yapmış olduğunuz emri bi'l-marûf nehyi ani'l-münker sadakadır. Ve siz ailenizle muamele-i zevciyede bulunup, gaza-yı şehvet etmeniz sadakadır. Yani zenginler hac, zekât, sadaka ve hayrât ve müberrât yapmakla birçok sevaba nail oluyorlarsa, sizlerden onların yapmış oldukları hayrâta mukabil her bir tesbih tahmid, tekbir, tehlil, emr-i bi'l-ma'rûf nehyi ani'l-münker'den sizin için hasıl olan sevap onların sevabından daha fazladır. Hatta haramdan nefsinizi vikaye için ezvacınızla¹⁰ mücâamele¹¹ ve mülâabeniz¹² bile bir sadakadır buyurduklarında huzar-ı saadette o cemaatten birisi söze kıyam¹³ edip yâ Resûlallah bizden birimiz ailesiyle muamele-i zevciyye edip hem keyfini icra eder de hem de ecr olur mu dediklerinde; evet, sizden biriniz haram olan bir hatuna fenalık icra ettiğinizde nasıl ki günah olursa helaline takarrub ettiğinde¹⁴ de ecr ü sevap vardır.¹⁵

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/299; 338 (Sahih); Buhârî, *el-Edeb*, 1/112; İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, 8/6; Taberânî, *el-Evsat*, 9/193.

² اللّٰهُ مَرْغَةُ الْآخِرَةِ
³ Sağânî, *el-Mevdû'ât*, 64; Irâkî, *el-Muğnî*, 4/24; Sübkî, *et-Tabakât*, 6/356; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 260; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, 206; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 2/140.

⁴ Cehennem ateşi

⁵ اَعْمَلْ لِدُنْيَاكَ بِقَدْرِ مَقَامِكَ فِيهَا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ بِقَدْرِ بَقَائِكَ فِيهَا وَاعْمَلْ لِلنَّارِ بِقَدْرِ صِرِّكَ عَلَيْهَا
⁶ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî el-Gazzâlî, *Risâle Eyyühe'l-veled*, thk. Muhammed Sâlim Hâşim (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 53-54; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 8/25, 102; Ahmed b. Mustafa el-Gümüşhanevî, *Levâmiu'l-ukûl* (Şerhu Râmüzü'l-Ehâdis) (İstanbul: Dersâdet, ts.), 1/488.

⁷ Öne geçme

⁸ İyilikler

⁹ Verme

¹⁰ Eşlerinizle

¹¹ Cinsel ilişki

¹² Oynaşma

¹³ Burada kıyam, söze başlama manasındadır

¹⁴ Yaklaştığında

¹⁵ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، إِنَّ نَاسًا مِنْ اصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ذَهَبَ أَهْلُ الدُّنْيَا بِالْأَجْوَرِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ، قَالَ: أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ؟ أَنْ بَكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٍ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٍ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَفِي بَعْضِ أَخْبَارِكُمْ صَدَقَةٌ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا بِيْ أَحَدَاتَا شَهَوَاتِهِ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي خِرَامٍ كَانَ عَلَيْهِ وَزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي خِلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ، رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

Ahmed b. Hanbel, ve Müslim'in Ebû Zer el-Gıfârî'den naklettikleri rivayet sahihtir.¹

17.¹ *Fakirlik küfre yaklaştıracı bir fitne.*²

Enes b. Mâlik ve Ömer b. Hattâp'tan merfu olarak tahrir edilmiştir. Enes rivayetinin sene-
dinde bulunan Yezid er-Rakkâş ve Yahyâ b. Yemân zayıf kabul edilirken, Hz. Ömer rivayetinde
ise Mâmer b. Zâide'in Ameş'ten rivayeti tenkit edilmiştir. Senedi zayıf bir hadistir.³

18. *Dünyada sen ke-ennehî kimsesi olmayan bir garib adam gibi ol. Yahut gelip geçici bir yolcu
kimse gibi bulun. Dünyada kendini ehl-i kuburdan say!*⁵

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Tirmizî ve İbn Mâce'nin, Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiği
hadis, sahihtir.⁶

18.¹ *Ne mutlu o gariplere!*⁷

İsmail b. Cafer, İbn Mübârek, İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel ve Müslim rivayet etmişler-
dir.⁸

19. *Dünya manzarası latif, güzel tatlı bir şeydir. Bir kimse ki hakkıyla o mala mutasarrıf olursa o
kimse için mübarektir. Lakin dünyaya dalanlar vardır ki, yevm-i kıyamette onlar için mübarek bir nimet
değildir.*¹⁰

Bu lafızla en erken Muâfi b. Imrân el-Mevsilî'nin (ö. 185) Zühd'e dair eserinde Hz. Ham-
za'nın kızı olan Havle b. Kays'tan tahrir edildiği bilgisine ulaştığımız rivayet sahih kabul edil-
miştir.¹¹

19.¹ *İyi mal iyi kimse için ne güzeldir.*¹²

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, İbn Hibbân ve Taberânî rivayet etmişlerdir. Hadis sahihtir.¹³

20. *Bu hadis-i şerif Muâz b. Cebel Hazretlerinden rivayet olunuyor. Hz. Muaz diyor ki: Yâ Resû-
lallâh! Bana bir amel haber ver ki o amel beni nârdan uzak edip, cennete idhal eylesin.*¹⁴ *Aleyhissalâtü
vesselâm efendimiz buyuruyor ki: Yâ Muâz! Muhakkak sen pek büyük bir şeyden sual etdin. Lakin o şey*

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 35/376, 382 (Ş. Arnavut: Sahih); Müslim, "Zekat, 53"; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî el-Bezzâr, *el-Bahrü'z-zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)*, thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynu'l-lâh vd. (Medine: Mektebetü'l-Ülûm ve'l-Hikem, 2009), 9/352.

² كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ خَيْرًا
³ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî İbn Ebî'd-Dünyâ, *Islâhü'l-Mâl*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1993), 121; Taberânî, *ed-Duâ li't-Taberânî*, 319; Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *Kitâbu'd-duâfâi'l-kebir*, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 4/206; Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Buhârî el-Gülâbâdî, *Me'âni'l-ahbâr (Bahrü'l-fevâ'id)*, thk. Vecîhî Kemâlüddîn Zeki (Kahire: Dârü's-Selâm, 2008), 56; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/109; 8/253; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-İlelî'l-mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye*, thk. İrşâdü'l-Hakk el-Eserî (Lahor: Dâru Neşri'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1979), 2/320; Ebû'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdurrahmân el-İrâkî vd., *Tahrîcü ehâdisi İhyâu Ulûmu'd-dîn*, thk. Muhammed el-Haddâd (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1987), 4/1837-1838; Suyûtî, *es-Sağîr*, 9633; Aclûnî, *el-Keşf*, 2/108; Elbânî, *Dâfî'l-Câmi'i's-Sağîr*, 4148.

⁴ Sanki o

⁵ كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ غَائِبٌ سَبِيلَ وَعَدِ نَفْسَكَ فِي أَهْلِ الْقُبُورِ
⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8/383, 9/48, 10/297; Buhârî, "Rikâk, 3"; İbn Mâce, "Zühd, 3"; Tirmizî, "Zühd, 25".

⁷ فَطَوَى لِلْغُرَبَاءِ
⁸ İsmail b. Cafer b. Ebî Kesîr el-Ensârî Ebû İshâk el-Medenî, *Hadîsü Ali b. Hucr es-Sa'dî an İsmail b. Cafer el-Medenî*, thk. Ömer b. Rafûd b. Rufeid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998), 427; Abdullah b. Mübârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, 1/267; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 7/83; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11/231, 644; Müslim, "İman, 232".

⁹ Bir mal yahut mülkün sâhibi, mâlikî olup kullanma hakkını elinde bulunduran kimse

¹⁰ الدُّنْيَا خُلُوعٌ خَصْرَةٌ فَمَنْ أَخَذَهَا يَحْجِدْ بَوْرِكَ لَهُ فِيهَا وَرَبٌّ مَخْشُوعٌ فِيمَا اسْتَحْتَتْ نَفْسُهُ لَيْسَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا النَّارُ
¹¹ Muâfi b. Imrân el-Mevsilî, *Zühd* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1999), 295; Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (el-Keşşî) Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, thk. Abdullah b. Mustafa el-Adevî (Riyad: Dârü'l-Balansiye, 2002), 1/347; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdülmelik b. Seleme el-Ezdî el-Misrî et-Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsar*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415), 12/396; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât mine's-sahâbe ve't-tâbi'in ve etbâ'i't-tâbi'in*, thk. Muhammed Abdürreşîd (Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifü'l-Osmâniyye, 1973), 4/252; Heysemî, *el-Mecma'*, 10/246; Suyûtî, *es-Sağîr*, 5722.

¹² نِعَمَ الْمَالِ الصَّالِحِ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ
¹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/299; 338 (Sahih); Buhârî, *el-Edeb*, 1/112; İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, 8/6; Taberânî, *el-Evsât*, 9/193.

¹⁴ İçeri sokma, dahil etme

Allahu Teâlâ'nın kolay kıldığı kimseler üzerine kolaydır. Allah'a ibadet et, hiçbir şeyi Allah'a şerik¹ kılma. Namazı kıl, zekâtı ver ve Ramazan ayında oruç tut. Beytullâhi'l-harâmı hacce².” Sonra buyurdular ki: Yâ Muâz! Hayrın kapılarına sana delalet edeyim mi? Oruç cehennem ateşine bir kalkandır. Sadaka günahları söndürür, suyun ateşi söndürdüğü gibi. Hele gecenin nisfında³ racülün⁴ kalkıp da kıldığı namaz. Ondan sonra şu ayeti okudular.

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ⁴

Bundan sonra yine buyurdular: Ya Muâz, işin asıl başını, amûdunu⁵ ve zirve-i senâmını⁶ sana haber vereyim mi? Ben de dedim ki: Belâ,⁷ haber ver ya Resûlallâh! Yine Aleyhissilatü vesselâm efendimiz buyurdular ki: Yâ Muâz! Asıl işin başı, İslam'ın amûdu yani direği salât.⁸ Zirve-i senâmı ki, yani devenin hörgücü mesabesinde olan yeri de cihattır. Sonra yine buyurdular ki: - Yâ Muâz! Hepsinin padişahı mesabesinde olan şeyi sana haber vereyim mi? Ben dedim ki: Haber ver ya Resûlallâh. Bu sefer aleyhissalatü vesselâm efendimiz lisan-ı mübareklerini mübarek elleriyle tutarak: İşte şunu men etmeye çalış. Ben de dedim ki: Ya Resulallah bizler bu lisanımızla muahaze olunur muyuz?⁹ Buyurdular ki: Anan seni zayı kılırsın.¹⁰ İnsanları yüzü üstü ateşe düşürecek bu lisan olmadı mı ve lisanlarından ettikleri fena tohumları kendilerini cehenneme yüz üstüne yuvarlayıp helak eden şeylerin en büyüğüdür, demektir.¹¹

Ma'mer b. Râşid, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Tirmizî ve Taberânî'nin Muaz b. Cebelden naklettikleri riayyet sahih hükmündedir. Rivayetin lafzı Tirmizî'ye aittir.¹²

20.1. Bir insan ki cennetlik için halk olunmuşsa o kimseye iman ve amel-i salih gönlünün arzu ettiği gayetle¹³ mahbub bir şey olur. Yok bir kimse de maâzallah nâr için halk olunmuşsa o kimseye de iman ve amel-i salih, oruç, namaz, hac, zekât gibi şeyler o kadar güç gelir ki, dağları üstüne yüklenmiş gibi olur.¹⁴

Ebû Hanîfe başta olmak üzere Ebû Yusuf, Humeydî, Tayâlisî ve İbn Hanbel'den nakledilen rivayet sahihtir.¹⁵

¹ Ortak

² Yarısında

³ İnsanların

⁴ [Korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere (ibadet ettikleri için), vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.] Secde, 32/16-17

⁵ Direk, sütun, mecaz: esas, öz

⁶ Deve hörgücü, tepe, doruk

⁷ Evet manasında bir söz.

⁸ Namaz

⁹ Sorguya çekilme

¹⁰ Annen seni kaybedsin şeklinde mecaz ifade eden bir hitap cümlesidir.

¹¹ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي عَنِ النَّارِ، قَالَ: لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسْرُهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ، تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتَقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، وَتَخْلُقُ الْبَيْتَ ثُمَّ قَالَ: أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى ابْتِذَاابِ الْخَيْرِ: الصَّوْمُ جَنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْحَطِيبَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي خَوْفِ اللَّيْلِ ثُمَّ تَلَا {تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ} حَتَّى بَلَغَ {يَعْمَلُونَ} ثُمَّ قَالَ: أَلَا أَخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ وَعَمُودِهِ، وَذُرْوَةِ سَنَامِهِ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَذُرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ ثُمَّ قَالَ: أَلَا أَخْبِرُكَ بِمَالِكَ ذَلِكَ كُلِّهِ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَآخِذْ بِلِسَانِهِ قَالَ: كَفَى عَلَيْكَ هَذَا، قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، وَإِنَّا لَمُوْخِذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ؟ فَقَالَ: تَكَلَّمْتُ أَمَّا، وَهَلْ يَكُفُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ إِلَّا حَصَانَةُ أَلْسِنَتِهِمْ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ

¹² Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyârî Abdürrezzâk, *el-Musannef fi'l-hadis*, thk. Habiburrahman el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403), 11/214; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/345; İbn Mâce, "Fiten, 12"; Tirmizî, "İman, 8" (Hasen-Sahih); Taberânî, *el-Kebîr*, 20/266.

¹³ Ölçüde

¹⁴ كَلِّمْ نَفْسَهُ لِمَا خَلَقَ لَهُ

¹⁵ Sadreddin Musa b. Zekeriyya el-Haskefî, *Müsnedü'l-İmâm el-'Azam (Haskefî rivayeti)* (Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010), 14-15; Ya'kub b. İbrahim el-Ensârî Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-Âsâr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1355), 1/126; Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/179; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/161; 27/188, 189.

20.1. *Ben cennet-i a'lâda salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve hiçbir beşerin hatır ü hayaline gelmediği nimetleri i'dâd¹ edip hazırladım.*²

Mâmer b. Râşid, Humeydî, İbn Ebî Şeybe, İshak b. Râhûye, Ahmed. b. Hanbel, Buhârî ve Müslim tarafından nakledilmiştir.³

21. *Bir kimse öldükten sonra kırk hadisi terk ederse o kimse cennette benim refikimdir.*⁴

Hadis fihristlerinde Câbir b. Semüre'den nakledildiği bilgisi verilen bu rivayet hakkında İbnü'l-Cevzî, meçhul ravilerin bu metni Şeybân b. Ferrûh'a nispet ettiklerini söylemiştir.⁵

21.1. *Kim bir topluluğu severse o zümre içinde haşrolunur.*⁶

Taberânî, İbn Adî, Hatîb el-Bağdâdî ve Deylemî'nin naklettiği rivayet senedinde bulunan İsmail b. Yahya et-Teymî dolayısıyla zayıf hükmü verilmiştir.⁷

22. *Mahlûkât-ı ilâhiyye ve masnûât-ı sübhaniyyede⁸ tefekkür ediniz de Cenab-ı Hakk'ın zat-ı ilahiyesinde tefekkür etmeyiniz helak olursunuz.*⁹

Bu lafız ve manalara gelecek şekilde, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Selam ve İbn Abbâs'tan üç farklı rivayet nakledilmiştir. İbn Ömer rivayeti, هَلَّلَ آيَافَ اورْدَفَتْ şeklinde olup İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve Ebü's-Şeyh tarafından Vâzî' b. Nâfî'nin bulunduğu zayıf bir senedle tahrir edilmiştir.¹⁰ Abdullah b. Sellâm rivayetini Ebû Nuaym ve Kıvâmü's-Sünne tenkide uğrayan Şehr b. Havşeb'in bulunduğu bir sened ile rivayet etmişlerdir.¹¹ İbn Abbas rivayeti mevkuftur ve bu konudaki en sahih hadistir. Beyhakî ve Ebü's-Şeyh'in yanı sıra İbn Ebî Şeybe de tahrir etmiştir.¹² Sonuç itibariyle hadis merfu olarak zayıf kabul edilmiştir.¹³

¹ Hazırlamak

² أَغْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ
³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 11/416; Abd b. Humeyd, *el-Müsned*, 2/275; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 7/33, 34, 37; Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî İshak b. Râhûye, *Müsnedü İshak b. Râhûye*, thk. Abdülğafur b. Abdülhak (Medine: Mektebetü'l-İman, 1991), 1/119; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/489; 14/421; 15/159, 229, 407; 16/39, 71, 340; 37/483; Buhârî, "Tefsir, 32"; Müslim, "Cenent, 2, 3".

⁴ مَنْ تَرَكَ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا بَعْدَ مَوْتِهِ فَهُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ
⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*; Ali b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-efâl*, thk. Bekrî Hayyânî - Saffet es-Sekkâ (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401), 10/226; Kırk hadis nakletme ile ilgili rivayet hakkında detaylı bilgi için bk Mustafa Yüceer, "Hadis İlmi Açısından 'Men Hafıza' Rivâyeti ve Manzum Kırk Hadis Geleneğine Tesiri", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 (31 Aralık 2020), 931-970.

⁶ مَنْ أَحَبَّ قَوْمًا خَيْرَ فِي زُمْرَتِهِمْ
⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, 3/19; İbn Adî, *el-Kâmil*, 1/492; Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd)*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417), 23/306; İbnü'l-Kayserânî, *ez-Zahîre*, 4/2177; Deylemî, *el-Firdevs*, 3/595; Heysemî, *el-Mecma'*, 1/281; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 1/599; Suyûtî, *es-Sağîr*, 12122; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 6/32.

⁸ Sanatla yapılmış, sanat mahsûlü olan şeyler. Burada müellif yaratılmış olan eşyanın mükemmelliğine vurgu yapmaktadır.

⁹ تَفَكَّرُوا فِي خَلْقِ اللَّهِ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ فَتَهْلِكُوا
¹⁰ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tayyib (S. Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa, 1419), 12111; Taberânî, *el-Evsat*, 6319; Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî Ebü's-Şeyh, *el-'Azame*, thk. Ridâullah b. Muhammed İdrîs el-Mübârekfûrî (Riyad: Dârü'l-Âsime, 1408), 1/219.

¹¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 6/66; İsmail b. Muhammed b. Fadl b. Ali el-Kuraşî Kıvâmü's-Sünne, *et-Terğîb ve't-terhîb*, thk. Eymen b. Sâlih b. Şaban (Kahire: Dârü'l-Hadis, 1993), 673.

¹² Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Kitâbü Esmâi'l-lâhi ve Sıfâtihi (el-Esmâ ve's-Sıfat)*, thk. Muhammed Muhibbuddîn Ebû'z-Zeyd (Mısır: Dârü's-Şühedâ, ts.), 618, 887; Ebü's-Şeyh, *el-'Azame*, 1/212; Ebû Ca'fer Muhammed b. 'Osmân el-Kûfî Muhammed b. 'Osmân b. Ebî Şeybe, *el-'Arş vemâ Ruviye fih*, thk. Muhammed b. Halife b. 'Ali et-Temîmî (Riyad: Mektebu'r-Ruşd, 1418/1998), 16.

¹³ Sehâvî, *el-Makâsîd*, 261; Elbânî, *es-Sahîha*, 1788; Said b. Sâlih el-Gâmidî, *el-Ehâdisi'l-Merfûati'l-Mualleti fi kitâbi Hilyetü'l-Evliyâ*, ts., 705-710.

22.1. Bir saat tefekkür, gafilane bir sene ibadetten hayırlıdır.¹

Ebü's-Şeyh'in Ebû Hureyre'den naklettiği ve bazı eserlerde bir yıl yerine atmış yıl ifadesinin geçtiği bu rivayet mevzu/aslı yok hükmündedir.²

23. Cennete girdim, cennetin kapısı üzerinde yazılmış gördüm ki sadaka için on ve karz³ için on sekiz sevap ve ecir vardır. Sadakaya on, karz-ı hasene on sekiz sevap olmasının hikmetini Cebrail'den sual ledim. Cevap olarak dedi ki: Çünkü sadakanın ganî ve fakire hâlini bilmeksizin verilmek ihtimali vardır. Lakin karzı isteyen kimse mutlaka ihtiyacından ve zaruretinden dolayı istediğinden, karzın sevabı sadakadan ziyade olduğunu ifade eyledi.⁴

Benzer lafızlarla Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik ve Ebû Ümâme'den nakledilen rivayet, zayıf kabul edilmiştir.⁵

24. Ümem-i sâlifeden⁶ birisi muhasebe okurken defteri a'mâlinde efal-i hayriyeden⁷ hiçbir şey bulunmadı. Yalnız şu kadar var ki ehl-i servet ve tüccardan olup, halkla muamele-i ticariyesi vardı. İşinde kullandığı hizmetkar ve tahsildarlarına emr ederdi ki: Kendisine borçları olup da sıkıntıda ve darlıkta olup borçlarını eda edemeyen alacaklılara sıkıntı etmeyiniz. Ya vüsat⁸ haline kadar mühlet veriniz yahut onlardan geçiniz. Yani borcunu defterden siliveriniz tembihini ederdi. Bu sebeple Cenab-ı Hakk melâike-yi muhâsibiyesine⁹ Ben ondan daha ziyade kerem ve ihsan sahibiyim, mademki halk üzerindeki hukukundan geçiyor idi siz de ondan geçiniz, buyurmuştur.¹⁰

İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Hibbân tarafından tahrîc edilen rivayet sahih hükmündedir.¹¹

25. İbn Abbâs radiyallahü anhümâ Rabbü'n-nâs hazretleri aleyhissalâtü vesselâm Efendimizden o da Rabbisi Tebârek ve Teâla Hazretleri'nden rivâyet ettiği bir hadis-i kudsisinde buyurdu ki: "Allah Teâlâ ve tekaddes Hazretleri hasenat ve seyyiatı kendi indi uluhiyyetinde takdir edip yazdı. Şöyle ki bir kimse bir hasene işlemeye niyet-i hayriyye¹² ile kast ve cezm¹³ eder de, bir mâniin zuhuruyla veya ömrünün adem-i vefâsıyla¹⁴ o hayrı o sevabı işleyemeyip kalsa Cenab-ı Allah o kimsenin defter-i a'mâline bir hasene yazar. Yok eğer o haseneye muvaffak olur meydana getirirse Allahü zülcelâl kendi indinden¹⁵ o kimse için on sevap yazar. Belki o kimsenin kemâl-i ihlâsı¹⁶ ve niyyet-i sahihası kuvveti nispetinde yedi yüz belki yedi yüzden daha fazla kat kat sevaplar yazar. Bir kimsede bir seyyie yani bir günahı işlemeye niyet eder de

¹ تَفَكُّرٌ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ
² Ebü's-Şeyh, el-'Azame, 43; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, Kitâbü'l-mevdû'ât mine'l-ehâdisi'l-merfûât, thk. Nureddin Boyacılar (Riyad: Advâü's-Selef, 1997), 3/144; Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ahbâri (ehâdisi'l-mevdû'a, thk. Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 2/327; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî eş-Şevkânî, el-Fevâidü'l-mecmû'a fi'l-ehâdisi'l-mevdû'a, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 242; Elbânî, ed-Daîfe, 173.

³ Borç
⁴ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَرَأَيْتُ عَلَى بَابِهَا: الصَّدَقَةُ بِعَشْرَةِ وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةِ عَشَرَ فَقُلْتُ: يَا جِبْرَائِيلُ كَيْفَ صَارَتْ الصَّدَقَةُ بِعَشْرَةِ وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةِ عَشَرَ؟ قَالَ: لِأَنَّ الصَّدَقَةَ تَقَعُ فِي يَدِ الْغَنِيِّ وَالْقَرْضُ فِي يَدِ الْمُتَحَاجِّ إِلَيْهِ
⁵ Ebû Hureyre rivayeti için bk Deylemî, el-Firdevs, 2/216; Enes rivayeti için bk İbn Mâce, "Sadakât, 19"; Ebû Hâtım et-Temîmî el-Büstî Muhammed b. Hibbân b. Ahmed İbn Hibbân, Kitâbu'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîne ve'l-duafâi ve'l-metrûkin, nşr. Mahmûd İbrâhîm Zâyed (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1412), 1/284; Taberânî, Müsnedü's-Şâmiyyîn, 2/419; Taberânî, el-Evsat, 7/16; İbn Adî, el-Kâmil, 3/884; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, 8/332-333; Ebû Ümâme rivayeti için bk Tayâlisî, el-Müsne'd, 2/458-459; Taberânî, el-Kebîr, 8/249; Beyhakî, eş-Suab, 5/189; İbnü'l-Cevzî, el-'İlel, 2/112; Suyûtî, es-Sağîr, 6706.

⁶ Geçmiş ümmetler

⁷ Hayırlı işler

⁸ Genişlik, imkân

⁹ Sorgu melekleri

¹⁰ خَوِيبٌ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَلَمْ يَوْجَدْ لَهُ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئًا إِلَّا أَنَّهُ كَانَ رَجُلًا مُوسِرًا وَكَانَ يُحَالِطُ النَّاسَ وَكَانَ يَأْتُرُ عُلَمَاءَهُ أَنْ يَتَخَاوَرُوا عَنِ الْمَغِيرِ فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ نَحْنُ أَخْبَرُ بِذَلِكَ مِنْهُ تَجَاوَرُوا عَنْهُ

¹¹ İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, 4/564-566; Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, 28/313 (Ş. Arnavut: Sahih); Buhârî, el-Edeb, 124; Müslim, "Müsâkât, 30"; Tirmizî, Büyû, 67" (Hasen-Sahih); İbn Hibbân, Sahihu İbn Hibbân, 11/427.

¹² İyi niyet

¹³ Kesin karar verme, kat'î sûrette niyet etme

¹⁴ Yetmemesi ile

¹⁵ Katından

¹⁶ Samimiyetin tam ve noksansız oluşu

havfullah¹ sebebiyle işlemez terk ederse o kimse için bir sevabı kamil yazar. Eğer o günahı işlerse tek bir günah yazar.²

Buhârî ve Müslim'in İbn Abbâs'tan naklettikleri rivayet, müttefakun aleyh olup sahihtir.³

26. Allah'ı kullarına sevdireni ki Allah da sizi sevsin.⁴

Taberânî ve Deylemî tarafından tahrîc edilen rivayetin senedinde bulunan Abdülvehhâb b. Dahhâk, tenkid edilmiştir.⁵

27. Bir askerin küffar ağzında bulunup da fi sebîlillâh⁶ bir gece nöbet beklemesi, gündüzü saim,⁷ gecesi kaim olmak üzere ihya edilen bin gece ibadetten daha ziyade hayırlıdır." demektir.⁸

Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Asım, Bezzâr, Taberânî, Hâkim, Ebû Nuaym ve Beyhakî tarafından tahrîc edilen rivayet sahih kabul edilmiştir.⁹

28. Şu iki râyiha-i kerîheli¹⁰ şeyleri, yani soğan sarımsağı yemiş olduğunuz halde mescidlerimize gelmeyiniz. Eğer mutlaka yemekliğiniz lazım ise bari ateş ile katl ediniz yani pişiriniz.¹¹

Taberânî'nin naklettiği rivayet sahih kabul edilmiştir.¹²

29. Kabirleri ziyaret ediniz, zira sizin o mevtayı ziyaretiniz sizlere ahireti hatırlatmakla gafletlerden uyanmamıza sebep olur.¹³

İbn Mâce'nin naklettiği rivayet sahih kabul edilmiştir. Kabirleri ziyaret ediniz. Gerçek şu ki kabir ziyareti ölümü hatırlatır şeklinde farklı lafızlarla da temel hadis kitaplarında yer almak-tadır.¹⁴

30. Her insan vefat edince amel ve ibadetinin sevabı mümkatı¹⁵ olup defter-i a'mâlî¹⁶ kapatılır. Şu kadar var ki bir kimse bir mülkünü vakf ederse yahut ulum-ı diniyeyi tedris¹⁷ ile çırak yetiştirirse veya kendisini ed'îye-i hayriyye¹⁸ ile yad ettirecek bir veled-i salih¹⁹ terk ederse işte bunların beka ve teselsülüyle²⁰ ecr ü mesûbâtı²¹ devam ve tevâlî²² eder durur.²³

¹ Allah korkusu

² عن ابن عباس رضي الله عنهما، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فيما يرويه عن ربه تبارك وتعالى، قال: إن الله كتب الحسنة والسنة، ثم بين ذلك، فمن هم بحسنة فلم يعلها، كتبها عنده حسنة كاملة، وإن هم بها فعملها، كتبها الله عنده عشر حسنات إلى سبع مائة ضعف إلى أضعاف كثيرة، وإن هم بسنة فلم يعلها، كتبها الله حسنة كاملة، وإن هم بها فعملها، كتبها الله حسنة واحدة. روه البخاري ومسلم

³ Buhârî, "Rikâk, 32"; Müslim, "İman, 131".

⁴ حببوا الله إلى عباده يحبكم الله
⁵ Taberânî, *el-Kebîr*, 8/90-91; Taberânî, *Müsnedü's-Sâmiyyîn*, 2/63; Deylemî, *el-Firdevs*, 2/130; Senedin bulunan Abdülvehhâb b. Dahhâk tenkid edilmiştir. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-Zehabî, *Mizânü'l-İ'tidâl fî nakdi'r-ricâl veylühü Zeylû Mizân'il-İ'tidâl*, thk. Ali Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdülmecîd (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 2/679; Suyûtî, *es-Sağîr*, 6431; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 3/271.

⁶ Allah yolunda

⁷ Oruçlu

⁸ خرس ليلة في سبيل الله عز وجل أفضل من ألف ليلة يقام ليالها ويصام نهارها
⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/488, 599 (Ş. Arnavut: Hasen); Ebû Bekr b. Ebî 'Âsım Ahmed b. 'Amr eş-Şeybânî İbn Ebî 'Âsım, *el-Cihâd*, thk. Musâ'id b. Süleymân er-Râşid el-Cemîd (Medine: Mektebetu'l- Ulûm ve'l-Hikem, 1409), 2/424; Bezzâr, *el-Müsned*, 2/12; Taberânî, *el-Kebîr*, 1/91; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 2/91, (Zehebî: sahih); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 6/98.

¹⁰ Kötü koku

¹¹ إياكم وهاتين الفلتين المنبئتين أن تأكلوهما وتدخلوا مساجدنا فإن كنتم لا بد أكلتهما فافعلوهما بالنار قتلا
¹² Taberânî, *el-Evsat*, 4/76; Heysemî, *el-Mecma'*, 2/17; Suyûtî, *es-Sağîr*, 4454, (Elbânî:sahih); Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 3/132.

¹³ رُزوا القُبور فإنها تذكركم الآخرة
¹⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, "Cenâiz, 47", (Ş. Arnavut: Sahih li-gayrihi); Suyûtî, *es-Sağîr*, 5890; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 4/67; Aclûnî, *el-Keşf*, 1/554; Elbânî, *Sahihü'l-Câmi'i's-Sağîr ve ziyâdetüh*, 3577, (Sahih); Kabirleri ziyaret ediniz. Gerçek şu ki kabir ziyareti ölümü hatırlatır şeklinde sahih olarak nakledilen rivayet için bk İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 3/343; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/430; Müslim, *es-Sahih*, "Cenâiz, 108".

¹⁵ Kesilir

¹⁶ Amel defteri

¹⁷ Dini ilimleri öğretme

¹⁸ Hayır dualar

¹⁹ Hayırlı salih çocuk

²⁰ Kesintisiz olarak birbirini tâkip etme, zincirleme devam etme

²¹ Sevaplar, karşılıklar

²² Sürmek, devam etmek

²³

إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث صدقة جارية أو علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له

Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere Buhârî, Müslim ve Sünen sahipleri rivayet etmiştir.¹

30.1. Bir kimse bir sünnet-i haseneyi, yani şeriatın hasen gördüğü güzel bir adeti icra ve ondan görmekle diğer kimseler de o sevabı işleseler, o kimse için kendi sevabı ve diğer işleyenlerin sevabı hiç noksan olmaksızın o kimsenin defter-i a'mâlîne yazılır.²

Humeydî, İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Müslim, İbn Mâce, ve İbn Huzeyme'nin tahrîr ettikleri rivayet sahihtir.³

31. Cenab-ı Hakk'ın birinci sevdiği amel; hemen vaktin dühulüyle⁴ eda olunan namazdır. İkincisi; valideyne ihsan ve muhâlif-i şer'-i şerîf olmayan emirlerine itaat ve imtisaldır. Üçüncüsü; mahzâ fi sebîlillâh küffâr ile cihad ve muharebedir.⁵

Bu rivayet temel hadis kitaplarında Abdullah b. Mesud'un Hz. Peygamber'e "Hangi amel daha faziletlidir veya hangi amel Allah'a daha sevimlidir" şeklinde sorduğu bir sorunun cevabı olarak vaktinde kılınan namaz şeklinde cevap vermesi, akabinde İbn Mesud'un peşpeşe sonra hangi amel daha faziletlidir şeklinde sorduğu iki soruya Hz. Peygamber'in önce "anne-babaya iyilik" şeklinde cevap verip daha sonra "Allah yolunda cihad etmek" şeklinde verdiği cevapların nakledilmesi formuyla yer almaktadır.⁷

31.1. Ey cemaat-i Ensar! Bir kimse ailesini, validesinin üzerine takdim ederse Allah'ın laneti o kimse üzerine olsun, o kimsenin ibadetini Allah kabul etmez.⁸

Temel hadis kitaplarında senedli bir şekilde bulamadığımız bu rivayeti Zehebî'nin el-Kebâir adlı eserinde "hikâye edildiğine göre" diye başlayan bir cümle ile zikrettiğini görmekteyiz. Halk dilinde meşhur olan ve özellikle vaazlarda sıklıkla kullanılan bu olay ile ilgili detaylı araştırma yapılmalıdır.⁹

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/438; 36/586 (Ş. Arnavut: Sahih); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fadl ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed (S. Arabistan: Dârü'l-Muğnî, 2000), "Mukaddime, 46" (H. Selim Esed: Sahih); Buhârî, *el-Edeb*, 23; Müslim, "Vasiyye, 3"; Ebû Dâvûd, "Vasâyâ, 14"; Tirmizî, "Ahkâm, 36"; Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hüseyin Abdülmün'im Şiblî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 6/162; Ebû Ya'îâ, *el-Müsned*, 11/143; Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbü'rî İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-'Azamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1975), 4/122.

² مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْءٌ وَمَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَلَهُ وَزْرُهَا وَوَزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْءٌ

³ Abd b. Humeyd, *el-Müsned*, 2/50; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/350; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/536-538, (Ş. Arnavut: Sahih); Dârimî, "Mukaddime, 44"; Müslim, "İlim, 15"; İbn Mâce, "Sünnet, 14"; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 4/112.

⁴ Giriş, içeri girme

⁵ Sadece

⁶ أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الصَّلَاةُ لَوْفَئِهَا ثُمَّ بَرُّ الْوَالِدَيْنِ ثُمَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

⁷ Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/289; Ebû Osmân Şu'be el-Horasânî Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, thk. Habîbü'r-Rahmân el-Âzamî (Hind: Dârü's-Selâfiyye, 1982), "Cihâd, 1"; Ebû'l-Hasen el-Cevherî Ali b. el-Ca'd, *Müsnedü İbn Ca'd*, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1990), 84; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/201; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/245, 277; Buhârî, *el-Edeb*, 3; Müslim, "İman, 85"; Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 5/368; İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, 4/340-341; Ebû 'Avâne Ya kûb b. İshâk en-Nîsâbü'rî Ebû 'Avâne, *Mustahrecu Ebî 'Avâne*, thk. Eymen b. 'Arif ed-Dimeşkî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rîfe, 1419/1998), 1/399; Taberânî, *el-Kebîr*, 10/19, 20, 23, 24.

⁸ Kaşıkçı'nın naklettiği olay şu şekildedir: Asr-ı saadetde ibadet ve taatına kavi ve çok sadaka veren Alkame namında bir genç kimse var idi. Hasta olup, halet-i nez'a karîb bir hâle gelince hatunu gidip Aleyhissalâtü vesselâma haber verir. Aleyhissalâtü vesselâm da Ali, Bilâl, Selâm ve Ammâr hazeratına; varınız Alkame'nin hâline bakınız buyurur, onlar da giderler bakarlar ki Alkame'nin dili tutulmuş, kelime-i tevhidi söyleyemiyor. Gidip Peygamber'e hâlini haber verdiklerinde: *Bu kimsenin peder ve validesi var mıdır?* diye sual buyurduğunda: Pederi yoktur, validesi gayet ihtiyare bir kadın vardır demişler. Aleyhissalâtü vesselâm: *O ihtiyare kadın gelmezse ben geleyim*, diye haber göndermişler. Hatun, esasına dayanarak, huzur-ı saadete gelmiş. Peygamber: Bana doğru mu söyleyeceksin yalan mı söyleyeceksin. Eğer yalan söylersen, Cenâb-ı Hakk senin yalanını bana vahiy ile beyan eder. Alkame, dünyada ne gibi amel ederdi. Doğru söyle, buyurduğunda: Ya Resulallah, oğlum Alkame çok namaz kılar, çok oruç tutar, çok sadaka verirdi. Lakin hatununu benim üzerime takdim ederdi. Onun yüzünden benim hatırımı kırar idi, cevabını verince Aleyhissalâtü vesselâm: İşte Alkame'nin dili tutulup da kelime-i tevhidi söyleyemediği seni kırdığı içindir. Oğluna hakkını helal et buyurur. Yok ya Resulallah, bu yüzden kalbim çok münkesirdir, helal edemem, dedi. *Öyle ise ya Ali ya Bilâl gidiniz birçok odun getiriniz. Büyük bir ateş yakınız. Alkame'yi yakınız*, buyurdularında: Aman ya Resulallah, ben oğlumun yanmasına nasıl dayanırım? Peygamber Efendimiz: *Senin oğlun dünya ateşinden daha şedid ateşte yandığında nasıl tahammül edersin, hakkını helal et ki yanmasın*, buyurdularında, Aman ya Resulallah sen şahid ol, ben hakkımı helal eyledim, cevabını verince Aleyhissalâtü vesselâm: Ya Ali, ya Bilâl gidiniz, Alkame'nin hâline bakınız, kelime-i tevhidi söylemeye başlamış mıdır? Onlar da gidip görürler ki, Alkame kelime-i tevhidi güzel güzel söylemeye başlamış olduğunu gelip Peygambere haber verirler. O gün Alkame vefat eder, Peygamber efendimiz namazını kılarlar, kabrine defnettikten sonra: *Ey cemaat-i ensar! Bir kimse ailesini, validesinin üzerine takdim ederse Allah'ın laneti o kimse üzerine olsun, o kimsenin ibadetini Allah kabul etmez*, buyurdular.

⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî ez-Zehabî, *el-Kebâir* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 46.

32. Dünyada zühd ve takvaya birinci sebep mevti,¹ nisyan etmeyip daima hatırdâ tutmakla her hatayanın² başı olan hubb-ı dünyadan feragatle ibadete rağbet etmektir. Ve ibadetin efdal ve indellâh makbul olanı da mahlûkât-ı ilâhiyeyi tefekkürle³ Hâlik'mın azamet ve kudret-i kamilesine⁴ istidlal etmektir. Mev-tin zikri⁵ bir kimseyi meşgul ederse, kabrini cennet bahçelerinden güzel bir bahçe olduğu halde bulur.⁶

Deylemî'nin naklettiği rivayetin senedinde bulunan İbn Ebî Ayyâş ve Ravh tenkide uğra-mışlardır. Hadis zayıftır.⁷

32.1. Nâsa vaaz için tefekkür-i mevt,⁸ gınâ⁹ için de Razzâk-ı hakîkî olan Allah'a itimat kâfidir.¹⁰

Ebû Saîd İbnu'l-Arabî (ö. 341/952) ve Kudâî, Ammar b. Yâsir'den merfu; Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî'd-Dünyâ (ö. 281/894), Yâsir'den; Ebû Nuaym, Ebu'd-Derdâ'dan, Nuaym b. Hammâd (ö. 228/843) ise Abdullah b. Mesud'dan mevkuf senedle rivâyet etmişlerdir. İbnü'l-Arabî'nin ese-rini tahkik/tahrîc eden Abdulmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Huseynî merfû olarak mevzu ol-duğunu, doğrusunun mevkuf olarak kabul edilmesi gerektiğini Elbânî'den alıntılar yaparak nakletmiştir. Rivâyetin senedi Üneys Ebû Ömer el-Müstemlî > Dâvûd b. Rüşeyd > Rebî b. Bedr > Yunus > Hasan el-Basrî > Ammar b. Yâsir şeklinde olup Rebî b. Bedr hakkında Yahya b. Main ليس بشئ bir şey değil derken Nesâî ve Fesevî metruk hükmü vermiştir. Suyûtî ve Elbânî, zayıf hükmü verirken Münâvî, Fudayl b. İyaz'ın sözü olduğunu ifade ederek Rebî ile ilgili tenkitleri zikretmiştir.¹¹

32.2. Vakitlerini meâsî ve menâhî¹² ile zayi edenler amellerine münasip kötü bir surette ba's olunur-lar.¹³

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Ya'lâ ve Hâkim tarafından nakledilen rivayet, sahihtir.¹⁴

33. Din-i mübine, hizmet maksadıyla ilmi talep ve tahsil edenler indellâh mücâhid fi sebîlillâhdan¹⁵ ef-daldır. Tâlib-i ilm, tâlib-i rahmettir.¹⁶ Tâlibü'l-ilm, İslâm'ın rüknüdür. Bunlara ecr u mesûbâtı¹⁷ enbiya-yı ızam hazeratıyla beraber verilir.¹⁸

Deylemî'nin naklettiği rivayet zayıf kabul edilmiştir.¹⁹

¹ Ölüm

² Hatalar

³ Allah'ın yaratmış olduğu şeyleri tefekkür etmek.

⁴ Büyüklüğü ve en mükemmel kudreti

⁵ Ölümü anmak

⁶ أَفْضَلُ الرُّغْدِ فِي الدُّنْيَا ذِكْرُ الْمَوْتِ وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ التَّكْوُّنُ فَمَنْ شَغَلَهُ ذِكْرُ الْمَوْتِ وَجَدَ قَبْرَهُ رَوْحَةً مِنْ رِيَاحِ الْجَنَّةِ
⁷ Deylemî, *el-Firdevs*, 1/357; Suyûtî, *es-Sağîr*, 2936; Elbânî, *Daifü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 1011; Elbânî, *ed-Daife*, 5/310.

⁸ Ölümü düşünmek

⁹ Zenginlik

¹⁰ كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعْظًا وَكَفَى بِالْيَقِينِ غَى
¹¹ Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mu'cem*, thk. Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî (S. Arabistan: Dârü İbnü'l-Cevzî, 1997), 2/512; Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, thk. Hamdi Abdülmeccid es-Silefi (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 2/302-303, (Silefi: Zayıf); Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 9/63-66; Suyûtî, *es-Sağîr*, 9670; Elbânî, *ed-Daife*, 2/1; Mevkuf rivayet için bk. Abdullah b. Mübarek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, 2/37; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1420), 145; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî İbn Ebû'd-Dünyâ, *Kitâbü'l-Yakin*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Mektebetü Kütübü's-Sekâkifiyye, 1993), 31; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/217.

¹² İsyân ve yasaklanmış şeyler

¹³ مَنْ مَاتَ عَلَى شَيْءٍ بَعْدَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ
¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/271; (Ş. Arnavut: Sahih); Müslim, "Cennet, 83"; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/313, (Zehebî: Sahih); Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 4/184, (H.Selim Esed: Sahih).

¹⁵ Allah yolunda cihad edenler

¹⁶ İlim talep eden rahmet talep eder.

¹⁷ Mükafat ve karşılığı

¹⁸ طَالِبُ الْعِلْمِ [أَفْضَلُ] عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ طَالِبُ الْعِلْمِ طَالِبُ الرَّحْمَةِ طَالِبُ الْعِلْمِ رُفْنُ الْإِسْلَامِ وَ يَغْطِي آخِرُهُ مَعَ التَّيْبِينَ
¹⁹ Deylemî, *el-Firdevs*, 2/440; İbn Hacer, *el-Garâibü'l-Mültekatatü min Müsnedi'l-Firdevs*, 5/581-582; Suyûtî, *es-Sağîr*, 8049; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 4/263; Elbânî, *Daifü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 3610; Elbânî, *ed-Daife*, 8/286 (Zayıf).

33.1. *Yevm-i kıyamette ulemanın neşr-i ilim¹ için yazdıkları mürekkebe ile şühedanın saff-ı harpte² akıttıkları kan tartılıp ulemanın mürekkepleri, şühedanın kanlarından daha ağır geleceği*" beyan buyurulmuştur.

Temel hadis kitaplarında en erken İbn 'Amşelik'e ait hadis cüzünde İmran b. Husayn'dan nakledildiğini tespit ettiğimiz bu rivayet, söz konusu senette yer alan Hasan el-Basrî'nin İmran'dan hadis aldığına dair kesin bilgi olmamasından dolayı zayıf kabul edilmiştir. Bununla birlikte söz konusu hadisi destekleyen İbn Ömer, Abdullah b. Amr, Numan b. Beşîr, Enes, Ebu'd-Derdâ, Câbir ve Ebû Hureyre rivayetleri bulunmaktadır.³

34. *Aleyhissalâtü vesselâm efendimizle ehl-i beytime, salâvat-ı şerîfe ve selam okunmadıkça yapılan dua makam-ı icabete vasıl⁴ olamaz.*⁵

Beyhakî, Hz. Ali'den merfu ve mevkuf olarak tahrir etmiştir. Gumârî ve Elbânî hadisin zayıf olduğunu belirtmiş ve farklı tariklerini değerlendirmişlerdir.⁶

35. *Medîne-i Münevvere'de bir Ramazan-ı şerîfi tutmak, bilad-ı sairenin⁷ bin Ramazan'ından, keza-lik⁸ bir Cuma namazını Medine'de eda etmek, bilad-ı sairenin⁹ bin Cuma'sından efdaldır.*¹⁰

Taberânî, İbn Asâkîr ve Deylemî'nin tahrîc ettikleri rivayetin senedinden bulunan Abdullah b. Kesir b. Cafer zayıf kabul edilmiştir.¹¹

36. *Hacc ediniz, zira vücud-ı zahirde¹² bulunan kir ve paslar su ile yıkanıp da izale olunduğu gibi, günahları da hacc-ı şerîf imhâ ve izâle eder. İhtilât-ı mehârimden masûn¹³ olup helal mal ile yapılan bir hacc-ı şerîf için cennetten başka ceza yoktur.*¹⁴

Müellif iki farklı metni tek hadis gibi kullanmıştır. Buna göre rivayetin ikinci kısmı Humeydî başta olmak üzere Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Nesâî'nin eserlerinde sahih bir senedle yer almaktadır. Bununla birlikte rivayetin baş tarafı Abdullah b. Cerâd'dan Taberânî ve Deylemî'nin eserinde tahrîc edilmiştir. Bu rivayetin senedinde bulunan Yala b. Eşdak yalancılıkla itham edilmiştir. Bu bilgilere göre rivayetin ilk kısmı mevzu ikinci kısmı sahih olan iki ayrı metnin kullanıldığı ifade edilebilir.¹⁵

¹ İlmi yaymak

² Savaş safı

³ Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Ca'ferî İbn Amşelik, *Cüzü İbn Amşelik*, thk. Halid b. Muhammed b. Ali (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996), 44; Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî Hatîb, *Târîhu medîneti's-selâm ve ahhâru muhaddisihâ zikru kuttâniha'l-ulemâi min gayri ehlihâ ve vâridihâ*, nşr. Beşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422), 2/193; Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahan*, thk. Seyyid Kesrevi Hasan (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 2/208; İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1/72; Ebû'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrâhim el-Kuraşî el-Cürcânî es-Sehmî, *Târîhu Cürcân*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1987), 92; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî İbn Abdilber, *Câmi'u beyânî'l-'ilm ve fadlihî ve mâ yenbağî fi rivâyetihî ve hamlihî*, thk. Ebû'l-Eşbel ez-Züheyrî (S. Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1994), 1/30-31; Deylemî, *el-Firdevs*, 5/485-486; Sehâvî, *el-Makâsîd*, 595; Suyûtî, *es-Sağîr*, 14582; Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/423; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 6/466; Aclûnî, *el-Keşf*, 2/496; Elbânî, *ed-Daîfe*, 10/382, (Mevzu).

⁴ Kabul makamına ulaşamaz

⁵ الدُّعَاءُ مَحْبُوبٌ عِنْدَ اللَّهِ حَتَّى يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ

⁶ Beyhakî, *eş-Şuab*, 2/216; Suyûtî, *es-Sağîr*, 6747; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 3/543; Ebû'l-Feyz Ahmed b. Muhammed b. es-Siddîk el-Gumârî, *el-Müddâvî li-'ileli'l-Câmi'i's-sağîr ve şerhi'l-Münâvî* (Mısır: Dâru'l-Kütüb, 1996), 4/54; Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 3002.

⁷ Geri kalan beldelerin

⁸ Aynı şekilde

⁹ Farklı beldeler

¹⁰ رَمَضَانَ بِالْمَدِينَةِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ رَمَضَانَ فِيمَا سِوَاهَا مِنَ الْبُلْدَانِ وَ جُمُعَةُ بِالْمَدِينَةِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ جُمُعَةٍ فِيمَا سِوَاهَا مِنَ الْبُلْدَانِ

¹¹ Taberânî, *el-Kebîr*, 1/372; İbn Asâkîr, *Târîhu Dımeşk*, 8/510; Deylemî, *el-Firdevs*, 2/275; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhib*, 2/141-142; Heysemî, *el-Mecma'*, 3/145, 301; Zehebî, *el-Mizân*, 4/163; Suyûtî, *es-Sağîr*, 6883; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 4/39; Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 3138 (Mevzu); Elbânî, *ed-Daîfe*, 2/230 (Batıl).

¹² Beden

¹³ Haramların karışmasından korunmuş mal

¹⁴ جُحُوا فَإِنَّ الْحَجَّ يُغْسِلُ الذُّنُوبَ كَمَا يَغْسِلُ الْمَاءُ الدَّرَنَ الْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَنْ يَكُنَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ

¹⁵ Abd b. Humeydî, *el-Müsne'd*, 2/214; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 12/309; 16/31; 23/255; Bezzâr, *el-Müsne'd*, 15/367; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/9; Taberânî, *el-Evsat*, 5/177; Deylemî, *el-Firdevs*, 2/130; Heysemî, *el-Mecma'*, 3/299; Suyûtî, *es-Sağîr*, 6442; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 3/376; Elbânî, *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 2696; Elbânî, *ed-Daîfe*, 2/23 (Mevzu).

37. Enbiya-i saireden¹ fazla olarak benim kendime mahsus bir şefaatiim var ki, ümmetinden günah-ı kebire² ashabımı onunla yad ederim.³

Tayâlisî, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî 'nin tahrir ettikleri rivayet sahihtir.⁴

37.¹. Benim şefaatiim mebzul⁵ ve mübahtır, herkes benim şefaatiimden müstefit olurlar. İllaki benim ashabıma sebb-ü şetm⁶ edenlere katiyyen şefaatiim yoktur.⁷

Ebû Nuaym ve Deylemî, rivayet etmiş olup Elbânî zayıf hükmü vermiştir.⁸

38. Bir kimsenin yanında ismim zikrolunduğunda bana salat ü selam göndersin. Muhakkak olarak biliniz ki, bana bir kere salat gönderenlere Cenab-ı Hakk on kere rahmet eder.⁹

Tayâlisî, Nesâî, Beyhakî ve Ebû Ya'lâ rivayet etmiş olup sahih kabul edilmiştir.¹⁰

39. Bir kime Cenâb-ı Allah'ı zikreder de hauf ve haşyetinden¹¹ gözyaşları yere dökülürse Cenab-ı Allah yevm-i kıyamette o kimseyi nar-ı cehennemle muazzeb¹² kılmaz.¹³

Ebû Dâvûd, Taberânî ve Hâkim'in tahrîc ettiği rivayet zayıf kabul edilmiştir.¹⁴

40. Kul üzerinde Cenab-ı Hakk'ı zikretmeyerek geçmiş bir an ve saat yoktur ki o kul için mucib-i hasret ve nedamet yevm-i kıyamette olmasın.¹⁵

Bu lafızla temel hadis kitaplarında bulamadığımız rivayet benzer lafızlarla Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî tarafından Hz. Aişe aracılığı ile rivayet edilmiştir. Senedinde bulunan Amr b. el-Husayn metruk bir ravidir. Hadis zayıftır.¹⁶

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma Osmanlı'da hadis ilminin Cumhuriyete geçiş sürecini anlama açısından sufi ve şair vasıflarını haiz bir din adamının geleneğe uyararak telif ettiği manzum-mensur bir kırk hadisi, hadis bilim dalının hadis tespit metodolojisine uygun biçimde incelenmesi üzerine kurulanmıştır. Bir hadis çalışmasının en önemli problematiği hadis olarak kabul edilen ve Hz. Peygamber şöyle buyurdu, böyle yaptı gibi yargı ifadeleriyle aktarılan metinlerin öncelikle Hz. Peygamber'e ait olup olmadığını tespit etmektir. Nitekim Kenzû'l-Fuâd isimli kırk hadiste bu zaviyeden değerlendirilerek eserdeki rivayetler, hadis usulünün yöntemleriyle tahrîc edilmiştir.

¹ Diğer peygamberler

² Büyük günah işleyenler

³

⁴ Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/250; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/329; 20/439, (Ş. Arnavut: Sahih); İbn Mâce, "Zühed, 37"; Ebû Dâvûd, "Sünnet, 23"; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, 'İlel'ü't-Tirmizî, (*el-Kebîr*), thk. Subhi es-Sâmarrâî vd. (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409), "Sıfatü'l-Kıyamet, 11".

⁵ Esirgenmeden harcanan, çok, bol

⁶ Söven, hakaret edenlere

⁷

⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/126; Deylemî, *el-Firdevs*, 2/352; Suyûtî, *es-Sağîr*, 2405; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 4/163; Elbânî, *Daifü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 3405.

⁹

¹⁰ Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/588; Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu 'ayb el-Horâsânî en-Nesâî, 'Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle, thk. Fârûk Hammâde (Beyrut: y.y., 1406/1985), 165; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 9/30; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 7/75.

¹¹ Saygıyla karışık korku, ululuk karşısında duyulan gönül titremesi, yürekte duyulan ürperme, korku

¹² Acı çektiirmek, azap etmek

¹³

¹⁴ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *ez-Zühed*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm - Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas (Hulvan: Dârü'l-Mişkât, 1993), 184; Taberânî, *el-Evsat*, 2/178; 6/195; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/289, (Zehebî: Sahih); Suyûtî, *es-Sağîr*, 12358; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 6/128; Elbânî, *Daifü'l-Câmi'i's-Sağîr*, 5583; Elbânî, *ed-Daife*, 10/108 (Zayıf).

¹⁵

¹⁶ Taberânî, *el-Evsat*, 8/175; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 5/361; Beyhakî, *eş-Suab*, 2/54, (Zayıf); Heysemî, *el-Mecma'*, 10/80; Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân el-Bağdâdî ed-Dimaşkî İbn Receb el-Hanbelî, *Câmi'u'l-'ulûm ve'l-hikem fi şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi'i'l-kilem*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 2001), 1/338; Suyûtî, *es-Sağîr*, 10658; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 5/483; Elbânî, *Sahihü'l-Câmi'i's-Sağîr ve ziyâdetüh*, 5720, (Hasen); Elbânî, *es-Sahîha*, 10/72.

Buna göre çalışma kapsamında 69 rivayetin Arapça metnlerinin verilerek Türkçeye tercüme ve şerh edildiği ayrıca aruzun farklı kalıplarıyla nazmedildiği tespit edilmiştir. Kırk hadisi teşkil eden serlevha 41 rivayetin 14'ü zayıf, 1'i aslı yok, 1'i bulunamayan olmak üzere 25'inin de sahih hükmünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sayının 41 olarak verilmesinin sebebi 36. rivayetin iki farklı hadisten oluşmasından dolayıdır. Söz konusu metinlerin ilki sahih, ikincisi ise aslı yok/mevzu hükmündedir. Ayrıca eserde yer alan 7. Hadis, merfu bir rivayet olmayıp sahabe'nin sözü olarak nakledilen bir metindir. Müellifin rivayetlerin şerhinde kullandığı metinlerden 12'si sahih, 9'u zayıf, 2'si selefin sözü ve 5'i de mevzu hükmündedir. Buna göre toplam 69 rivayetin 37'si sahih (%54), 23'ü zayıf (%33), 7'si aslı yok, bulunamayan ve mevzu, (%10) ve 2'si de selef'e ait söz (%3) şeklinde kabul edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre kırk hadisin serlevha metinleri büyük oranda makbul rivayetlerden oluşurken şerhlerde kullanılan rivayetlerde bu durumun aksini söylemek mümkündür. Konevî'nin kullandığı rivayetlerin içinde tasavvuf kültüründe sıklıkla karşımıza çıkan ve aslı olmayan "küntü kenz" ve "levlâke" olarak bilinen metinlerin bulunması, müellifin tasavvuf kültürüne olan aşinalığının yanında rivayetlerin sıhhat değerine dair bir kaygısının olmadığını göstermektedir. Kaldı ki tahrîc boyunca dikkat çeken en önemli veri eserde yer alan rivayetlerin kaynağının büyük ölçüde Suyûfî'ye ait *el-Câmiu's-Sağîr* adlı kitabın oluşturduğudur.

Konevî'nin hadis kitaplarına, kullandığı kaynaklara dair herhangi bir atıfta bulunmazken birkaç rivayette sahabe ravisini zikrettiği söylenebilir. Eserde cerh-tadil, isnad, hüküm bakımından rivayetin durumu, râvi bilgisi, hadisin çeşidi gibi hadis usulü açısından bilgi ifade edecek herhangi bir atıf ya da işaret bulunmamaktadır. Bu yönüyle bir muhaddisin kırk hadisinden ziyade bir mutasavvıf veya şairin telif ettiği kırk hadis çeşidi içerisinde değerlendirilmelidir. Eserin muhtevası ve kullanılan rivayetlerin içerdiği bilgiler de daha çok vaaz, irşad ekseninde tercih edilen ahlaki öğretileri muhtevidir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (el-Keşşî). *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*. thk. Abdullah b. Mustafa el-Adevî. Riyad: Dârü'l-Balansiye, 2. Basım, 2002.
- Abdullah b. Mübârek, Ebû Abdurrahmân b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî. *ez-Zühâ ve'r-rekâik*. ed. Habîbü'r-Rahmân el-Âzamî. Beyrut, 1. Basım, ts.
- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *el-Musannef fî'l-hadîs*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1. Basım, 1403.
- Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlu'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Kudsî, 1. Basım, 1351.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *ez-Zühâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1420.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvut - Âdil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- Alî b. el-Ca'd, Ebû'l-Hasen el-Cevherî. *Müsnedü İbn Ca'd*. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1. Basım, 1990.

- Aliyyü'l-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî. *el-Esrârü'l-merfû 'a fi'l-ahbârî'l-mevdû 'a*. thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbağ. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1971.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Mesâbihü's-sünne*. thk. Muhammed Selim İbrahim Samarra vd. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1. Basım, 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *el-Câmiu li-şuabi'l-îmân*. thk. Abdulali Abdulhamîd Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibü's-şerîa*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1405.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *el-Âdâb*. thk. Ebû Abdullah es-Saîd el-Mendûh. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1. Basım, 1988.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Kitâbü Esmâ'l-lâhi ve Sıfâtihî (el-Esmâ ve's-Sıfat)*. thk. Muhammed Muhibbüddîn Ebû'z-Zeyd. Mısır: Dârü's-Şühedâ, 1. Basım, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Kitâbü'z-zühd*. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 3. Basım, 1996.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî. *el-Bahru'z-zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)*. thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynu'l-lâh vd. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. Basım, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Camiu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru min umûri Rasulillahi ve sünenihî ve eyyâmihî*. Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Edebü'l-Müfred*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Beyrut: Dârü'l-Beşâirü'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1989.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fadl. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esed. 4 Cilt. S. Arabistan: Dârü'l-Muğnî, 1. Basım, 2000.
- Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye. *el-Firdevs bi me'sûri'l-ahbâr*. thk. Saîd b. Besyûnî Zağlûl. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *ez-Zühd*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm - Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas. Hulvan: Dârü'l-Mişkât, 1. Basım, 1993.
- Ebû İshak el-Medenî, İsmail b. Cafer b. Ebî Kesîr el-Ensârî. *Hadîsü Ali b. Hucr es-Sa'dî an İsmail b. Cafer el-Medenî*. thk. Ömer b. Rafûd b. Rufeýd. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1998.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Hilyetü'l-Evliyâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1409.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Târîhu İsfahan*. thk. Seyyid Kesrevi Hasan. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*. thk. Hüseyin Selim Esed. Beyrut: Dârü'l-Me'mûn, 1. Basım, 1989.

- Ebû Yusuf, Ya'kub b. İbrahim el-Ensârî. *Kitâbü'l-Âsâr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1355.
- Ebû 'Avâne, Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshâk en-Nîsâbü'rî. *Mustahrecu Ebî 'Avâne*. thk. Eymen b. 'Ârif ed-Dimeşkî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1419/1998.
- Ebu's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî. *el-'Azame*. thk. Rîdâullah b. Muhammed İdrîs el-Mübârekfûrî. 5 Cilt. Riyad: Dârü'l-Âsime, 1. Basım, 1408.
- Ebu's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî. *et-Tevbîh ve't-tenbîh*. thk. Mecdi es-Seyyid İbrahim. Kahire: Mektebetü'l-Furkân, 1. Basım, ts.
- Ebu's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî. *Kitâbü'l-emsâl fi'l-hadîsi'n-nebevî*. thk. Abdulali Abdulhamîd Hâmid. Bombay: Dârü's-Selefiyye, 1. Basım, 1987.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Daîfü'l-Câmi'i's-Sağîr*. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1988.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Sahîhü'l-Câmi'i's-Sağîr ve ziyâdetüh*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 3. Basım, 1988.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevdûa' ve eseruha's-seyyi' fi'l-ümme*. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1. Basım, 1988.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha ve şey'un min fıkhiha ve fevâidiha*. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1. Basım, 2000.
- Gâmîdî, Said b. Sâlih el-. *el-Ehâdisi'l-Merfûati'l-Mualleti fi kitâbi Hilvetü'l-Evliyâ*, ts.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *İhyâü ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1. Basım, 1982.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *Risâle Eyyühe'l-veled*. thk. Muhammed Sâlim Hâşim. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, ts.
- Gumârî, Ebû'l-Feyz Ahmed b. Muhammed b. es-Siddîk. *el-Müddâvî li- 'ileli'l-Câmi'i's-sağîr ve şerhi'l-Münâvî*. 6 Cilt. Mısır: Dârü'l-Kütüb, 1. Basım, 1996.
- Gülâbâdî, Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Buhârî. *Me'âni'l-ahbâr (Bahrü'l-fevâ'id)*. thk. Vecîhî Kemâluddîn Zeki. 2 Cilt. Kahire: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 2008.
- Gümüşhânevî, Ahmed b. Mustafa. *Levâmiu'l-ukûl (Şerhu Râmüzü'l-Ehâdis)*. 5 Cilt. İstanbul: Dersâdet, 1. Basım, ts.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- Haskefî, Sadreddin Musa b. Zekeriyya. *Müsnedü'l-İmâm el-'Azam (Haskefî rivayeti)*. Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 1. Basım, 2010.
- Hatîb, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târîhu medîneti's-selâm ve ahbâru muhaddisihâ zikru kuttâniha'l-ulemâi min gayri ehlihâ ve vâridihâ*. nşr. Beşâr Avvâd Marûf. 17 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1422.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Târîhu medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd)*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 24 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1417.

- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Telhîsü'l-müteşâbih fi'r-resm ve himâyetü mâ eşkele minhü 'an bevâdiri't-tashîf ve'l-vehm*. thk. Sükeyne eş-Şihâbî. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru Talâs, 1. Basım, 1985.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Hüsâmeddin el-Kudsî. 10 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Kudsî, 1. Basım, 1994.
- Irâkî, Ebü'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân. *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâ'i mine'l-ahbâr*. 3 Cilt. Riyad: Mektebetü Taberiyye, 1. Basım, 1995.
- Irâkî, Ebü'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân vd. *Tahrîcü ehâdisi İhyâu Ulûmu'd-dîn*. thk. Muhammed el-Haddâd. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1. Basım, 1987.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *Câmi'u beyânî'l-'ilm ve fadlihî ve mâ yenbağî fi rivâyetihî ve hamlihî*. thk. Ebü'l-Eşbel ez-Züheyrî. 2 Cilt. S. Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1. Basım, 1994.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvad. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, ts.
- İbn Amşelik, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Ca'ferî. *Cüzü İbn Amşelik*. thk. Halid b. Muhammed b. Ali. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 1996.
- İbn Asâkîr, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah b. Abdillâh b. eş-Şâfiî. *Târîhu medînet-i Dimeşk*. nşr. Ömer b. Garâme el-Amrî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415.
- İbn Asâkîr, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *Târîhu Dimeşk*. thk. Muhibbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1995.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Azîm*. thk. Esad Muhammed et-Tayyib. 9 Cilt. S. Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa, 1. Basım, 1419.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1989.
- İbn Ebî 'Âsım, Ebû Bekr b. Ebî 'Âsım Ahmed b. 'Amr eş-Şeybânî. *el-Cihâd*. thk. Musâ'id b. Süleymân er-Râşid el-Cemîd. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'l- Ulûm ve'l-Hikem, 1409.
- İbn Ebî'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî. *İslâhü'l-Mâl*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1. Basım, 1993.
- İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî. *Kitâbü'l-Yakîn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Mektebetü Kütübi's-Sekâkifiyye, 1. Basım, 1993.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-Garâibü'l-Mültekadâtü min Müsnedi'l-Firdevs*. thk. ed-Dâiz el-Firyâtî vd. 5 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri: Dâru'l-Birr, 1. Basım, 2018.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethü'l-Bârî bi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî vd. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1. Basım, 1379.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1993.

- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî. *ez-Zevâcir an iktirâfî'l-kebâir*. 2 Cilt. Dârü'l-Fikir, 1. Basım, 1987.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sikât mine's-sahâbe ve't-tâbi 'în ve etbâ 'i't-tâbi 'în*. thk. Muhammed Abdürreşîd. 9 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1. Basım, 1973.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm et-Temîmî el-Büstî Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *Kitâbu'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîne ve'd-duafâi ve'l-metrûkîn*. nşr. Mahmûd İbrahim Zâyed. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1412.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm et-Temîmî el-Büstî Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *Sahîhu İbn Hibbân bi-tertîbi'l-Emîr Alâeddîn Ali b. Balaban el-Fârisî*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Mısır: Müessesetü'r-Risâle, ts.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbü'rî. *Sahîhu İbn Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafa el-'Azamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1. Basım, 1975.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1. Basım, 1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. Riyad: Dâru's-Selâm, 1. Basım, 1419.
- İbn Receb el-Hanbelî, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *Câmi 'u'l-'ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi 'il-kilem*. thk. Şuayb el-Arnâvut. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 7. Basım, 2001.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû'u'l-Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mücemmer'l-Melik Fehd, 2004.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Basrî. *Kitâbü'l-Mu'cem*. thk. Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. 3 Cilt. S. Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1. Basım, 1997.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-'İlelü'l-mütenâhiye fî'l-ehâdisi'l-vâhiye*. thk. İrşâdü'l-Hakk el-Eserî. 2 Cilt. Lahor: Dâru Neşri'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1979.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Kitâbü'l-mevdû'ât mine'l-ehâdisi'l-merfûât*. thk. Nureddin Boyacılar. 4 Cilt. Riyad: Advâu's-Selef, 1. Basım, 1997.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fadl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Alî el-Makdisî eş-Şeybânî. *Zahîretü'l-huffâz el-muhrec 'ale'l-hurûf ve'l-elfâz*. thk. Abdurrahman b. Abdülcebbâr el-Firjevâî. 5 Cilt. Riyad: Dâru's-Selef, 1. Basım, 1996.
- İshak b. Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî. *Müsne'dü İshak b. Râhûye*. thk. Abdülgafur b. Abdülhak. 4 Cilt. Medine: Mektebetü'l-İman, 1. Basım, 1991.
- İsmail Hakkı Bursevî. *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1. Basım, ts.

- Kıvâmü's-Sünne, İsmail b. Muhammed b. Fadl b. Ali el-Kuraşî. *et-Terğîb ve't-terhîb*. thk. Eymen b. Sâlih b. Şaban. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1. Basım, 1993.
- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer. *Müsnedü's-şihâb*. thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1985.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh İbn Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *Muvatta Mâlik (Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî rivayeti)*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf. Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1979.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh İbn Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *Muvatta (Yahyâ b. Yâhyâ el-Leysî Rivayeti)*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1. Basım, 1985.
- Mevsîlî, Muâfi b. Imrân el-. *Zühd*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1999.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1983.
- Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe, Ebû Ca'fer Muhammed b. Osmân el-Kûfî. *el-'Arş vemâ Ruviye fih*. thk. Muhammed b. Halîfe b. 'Alî et-Temîmî. Riyad: Mektebu'-r-Ruşd, 1418/1998.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî. *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1972.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh. *et-Terğîb ve't-terhîb*. thk. İbrahim Şemsü'd-dîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1417.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-adli ani'l-adli an Rasûlillah*. Riyad: Dâru's-Selâm, 1. Basım, 1419.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân. *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-efâl*. thk. Bekrî Hayyânî - Saffet es-Sekkâ. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 5. Basım, 1401.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *el-Müctebâ mine's-süneni an Rasûlillah*. Riyad: Dâru's-Selâm, 1. Basım, 1419.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hüseyin Abdülmün'im Şiblî. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2001.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî. *'Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*. thk. Fârûk Hammâde. Beyrut: y.y., 1406/1985.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Erbaûne'n-Neveviyye*. thk. Kusayy Muhammed Nurs el-Hallâk - Enver b. Ebî Bekr. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 2009.
- Özdeğirmenci, Saliha. Hz. Peygamber'in Hutbe ve Hitabeleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- Sağânî, Ebû'l-Fedâil Radiyyüddîn (Radî) Hasen b. Muhammed b. Hasen. *ed-Dürre'l-mültekat fî tebyîni'l-galat veylühü el-Mevdû'ât*. thk. Abdullah Kâdı. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1985.
- Saîd b. Mansûr, Ebû Osmân Şu'be el-Horâsânî. *es-Sünen*. thk. Habîbü'r-Rahmân el-Âzamî. Hind: Dâru's-Selefiyye, 1. Basım, 1982.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *el-Mekâsîdü'l-hasene*. thk. Muhammed Osman el-Haşî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. Basım, 1985.

- Sehmî, Ebü'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrâhim el-Kuraşî el-Cürcânî. *Târîhu Cürcân*. thk. Muhammed Abdulmuîd Hân. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 4. Basım, 1987.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, ts.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Câmiu's-sağîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ahbâri (ehâdisi'l-mevdû'a*. thk. Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1996.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî. 2 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1. Basım, 2005.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî. *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*. thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. 10 Cilt. Riyad: Dârü'l-Hicr, 2. Basım, 1413.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî. *el-Fevâidi'l-mecmûa fi'l-ehâdisi'l-mevdû'a*. thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *ed-Duâ li't-Taberânî*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1413.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târık b. 'Ivadullah b. Muhammed - Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. 10 Cilt. Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1. Basım, 1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1994.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *er-Ravdû'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî*. thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1. Basım, 1985.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Müsnedü's-Şâmiyyîn*. thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1984.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdülmelik b. Seleme el-Ezdî el-Mısırî. *Şerhu müşkili'l-âsâr*. thk. Şuayb el-Arnâvut. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1415.
- Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd. *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. thk. Muhammed b. Muhsin et-Türkî. 4 Cilt. Hicr: Dârü'l-Hicr, 1. Basım, ts.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *el-Câmîu'l-muhtasarü mine's-süneni an Rasûlillah*,. Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *İlelû't-Tirmizî, (el-Kebîr)*. thk. Subhi es-Sâmarrâi vd. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1409.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ. *Kitâbu'd-duâfâi'l-kebîr*. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1984.

- Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis (Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Vâkidî, Muhammed b. Amr b. Vâkîd es-Sehmî. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. Beyrut: Dâru'l-Âlemî, 1989.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Basım, 2009.
- Yüceer, Mustafa. "Hadis İlmi Açısından 'Men Hafıza' Rivâyeti ve Manzum Kırk Hadis Geleneğine Tesiri". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 (31 Aralık 2020), 931-970. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.791737>
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *el-Kebâîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Mîzânü'l-İ'tidâl fî nakdi'r-ricâl veylühü Zeylû Mîzân'il-İ'tidâl*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1995.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî. *et-Tezkire fî'l-ehâdisi'l-müştehire (el-Le'âli'l-mensûre fî'l-ehâdisi'l-meşhûre, el-Fevâ'idü'l-mensûre fî'l-ehâdisi'l-meşhûre)*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1986.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf. *Muhtasari'l-Makâsidi'l-hasene*. thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 4. Basım, 1989.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf. *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muhtasari Halîl*. thk. Abdusselâm Muhammed Emîn. 8 Cilt. Beyrut: y.y., 1422/2002.